

TWAELFDE BOEK

VAN DE

GELDERSCH
GESCHIEDENISSEN.

Vervattende de daeden en 't bedrijf

VAN

WILLEM den tweeden, neghenden Hertogh van GELDER, ende den eersten wt het Huys van CLEVE.

I N H O U D.

1. 2. **D**E Lotringer dinght op de ervenis van Gelderland, als mede Keyser Karel. 3. Waer op de Staeten antwoorden. 4. Die het slechten van 't Slot te Wageninghen verbieden, ende de Steden voor den vyand vvaerschouwen. 5. Ende Willem in-hulden, die sijn vader Ian van Cleve verliest, ende sich verdedigh. 6. Sijne zuster Anne trouwende met Henrick Koningh van Engeland vword vveder verstooten. 7. Land-dagh tot Arnhem. 't Slot van Ameroyen. De Gentenaers van den Keyser getughtighd. 8. 9. De landschap bewillight in eene buyten-schattingh. Willem spreekt met den Keyser. De Prins van Oranje hylickt met de dochter van den Lotringer, die sijn recht op Gelderland betoont. 10. François Koningh van Vrankryk treckt Willem aen sijne zijd. Bitter schryven van den Keyser aen den Vorst. 11. De Gelderse op den Rix-dagh, alwaer de Keyser sijn recht op het Vorstendom aen wijst. 12. Willem doet sijn kerk-gangh met Iohanne van Navarre, ende geeft Ravensteyn aen François. De Keyser koppelt den zoon van Lotringen aen de vveduwe van Milanen. 13. François verbind sich met Willem ende met de Koninghen van Denemarken en Sweeden tegen den Keyser, die by Algiers schip-breuk lijd. 14. Willem vverft, als mede François, die Lutzenburger-land bemaghticht. 15. Rossen verzoekt aen de Luykenaers door-tocht, voor vvien die van Antwerpen schricken, ende de Gelderse vut hunne Stad zetten. 16. Hy verwoest Brabant, ende vuint het Slot te Hooghstraeten. De Gelderse over al aengehouden. De vverken met de Oude en Nieuwe merken van Arnhem. 17. Rossen verlaet door een v wonderen streek den Prins van Orange. 18. Eyst Antwerpen op, ende vernicht alles daer omtrent. 19. Breckt op, ende koemt voor Loeven, alwaer de

P p

Raed

Raed met hem verdraecht. 20. Welck de klerken om-stooten, ende den vyand manlyken vvt-keeren. 21. Rossen van den Franssen betaeld zijnde treckt naer huys. Gulicher-land door Willem den vyand vveder onthandighd. 22. De Fransse belegghen Perpiniaen te vergeefs; vermeesteren Landrechy ende stroopen in Henegouw. 23. De Keyser laet Koningh François ende Willem aenklaeghen. Noch yet meer. 24. De Geldersse verslaen den Hertogh van Aerschot. Rossen vuint ende plondert Amersfoord, Helmond ende Eyndhoven. De Nykerkers kloppen Ian van Voort. 25. Beginnsselen van vyandschap tusschen die van Thiel en Wageninghen. De Keyser geeft verzeekeringh aen den Iannijten tot Arnhem en Nymegen. 26. Stille-zaet van Over-Iffel met die van de Velouw en 't Graefschap. 27. 28. 29. Keyser Karel belegert, vermeestert, ende plaeght iammerlyken de Stad Duren. 30. Willem verkrijght by den Keyser genade, ende doet af-stand van Gelderland. 31. Eyst sijne onder-trouwde: ende de antwoord van Koningh François. 32. Sijne moeder sterft van rouw. Hy laet eenighe van sijne Raeden onthoofden. 33. Ontslact de Geldersse van sijn eed. 34. 35. Het verdragh van Venloe tusschen den Keyser ende de land-schap. 36. 37. Eenighe voor-slaeghen om de Geldersse best te bestuyren. Rossen vwordt Keyserlijke Overste, ende de Prins van Oranje Geldersse Stad-houder. 38. 39. De Koningh van Vrankrijk ontzet Guyse en Landrechy. De Keyser timmert een Slos te Kamerick, ende onsteekt den Engels-man tegens de Fransse.

t'Eyndens aen koemt een Geslacht-boom van de Graven en Vorsten van Cleve.

WILLEM

W I L L E M den tweeden , neghenden
Hertogh van Gelder, ende den eersten wt het
Huys van Kleve.

1538.

1. **Z**oo drae als wijlen Hertogh KAREL met behoorlijke eer en pracht ter aerden was geholpen, hebben alle in-zaeten van Gelder het oogh ende hun hoope geslaeghen, ende met onbedwonghen wil, wt kragt van de voorgaende over-komst, tot een Heer aengenoomen WILLEM oudsten zoon van Cleve, Gulich, ende van der Mark, een yverend iongh-man, op het 22. ofte (zoo andere verhaelen) voor het 20. iær sijns leevens; die voort de vernaemdste Steden met genoegzaeme bezettingh gingh verzorghen. Ten welken eynde alvorens te Ruermond een land-dagh was aen-bestemd; alwaer drie Lotringhse afgezanten van weghen hun Hertogh *Anthony* den Staeten voor-droeghen, dat de zelve de naghel-naeste bloed-vriend, ende daerom alleen rechte erfgenaem was van den over-leeden *Karel* en syne landen; verzoekende met alle ernst en vriendschap dat hy hier voor moght aengefien ende eerst-daeghs op zeeke plaets daer toe te beraemen bezwooren worden: die dan henuyden een genadigh en dankbaer Heer be-loofde te wesen, hare vryheeden te vermeerren, ende de landen trouwelyken te beschutten; te meer vermits de voorighe Hertogh meest door syne voor-zorgh ende met syne penninghen geloof was, ende meermaels in den nood met geld, volk ofte met goeden raed ontzet; zoo dat hy ook noch eenighe on-afgeloste hand-schriften

van een merkelijke geld-schuld in sijn betwaer had: zonder dat de vermeynde en ydele overdraght, by 't leeven ende in ondank van *Karel* met den Vorst van Cleve gemaekt, hier tegens konden doen, ofte het onwederleggelijk recht van een drien krenken ofte dood doen. Waer over aen hem af-schrift behoorde verleend te worden van sijns ooms laetste wille, als mede van het goud, zilver ende kleynodien, in groot getal buyten allen twijffel by hem na-gelaeten. Dat de Vorst van Lotringen met den synen dickwijls hun leeven, eer en middelen voor den overleeden hadden gewaeght; ende daerom geens vermoeden en konde, dat de Staeten, die noyt te vooren de wettelijke erfgenaemen der landen hadden begeeven ofte over de hand geslaeghen, nu tot zoo eene schandelyke ondankbaerheyt en tastelyke onrechtvaerdigheyt zouden vervallen. Tot het voor-geslaegen houwelyk zoude de Hertogh misschien ook wel verstaen, indien hy bevond, het zelve te kunnen dienen tot bevorderinghe syner ervenis en voordeel der landen. De Staeten, weetende het wt-stellenden eenighen wt-wegh en hulp-middel te zijn wanneer het weygheren oneerlijk ofte niet buyten gevaer en is, gaven voor bericht, *zich van alles met de Ridderchap en Steden binnen Ruermond te zullen bespreken, ende binnen zes weken volkoemen bescheyd aen sijne Hoogheyt over te schrijven.* Ondertusschen is 'er te Nicy in Savoyen door aendrijven van Paus Paul eene tien-iarighe wapen-rust geslooten tusschen den Keyser en Koningh *François*: alwaer men mede handelde van verscheydene houwelyken, inzonderlijk der geener, die het Huys van Oostenryk ofte in maeghschap bestonden, ofte het zelve konden onder-stutten. Ende heeft men vast gesteld, dat *François van Lotringen*, eerste zoon van Hertogh *Anthony*, met de onbeslaepene weduwe van *Sfortia* Hertogh van Milanen (gebooren wt des Keyfers zuster getrouwd aen *Christiaan* den tweeden Koningh der Deenen) in echt zoude treden, ende daer mede te leen ontfanghen het Vorstendom van Gelder ende Graeffschap van Zutveen; om alzo wt resluyten het gedreyghde houwelyk tusschen den gedachten *François* ende eene dochter van Cleve; nademael *Willem van Cleve*, niet zonder merkelijke verstoornis van den Keyser, had geweygert met de voorzeyde weduwe bruyloft te houden.

2. Onder dit quam den Keyser ter ooren, niet alleen dat de ervenis van Gelderland aen *Willem* was op-gedraeghen, maer ook Hertogh *Karel* in sijn hooghen ouderdom wt de wereld en sijn bewind gescheyden. Weshalven hy door syne zuster *Marie* Stad-houderisse der Nederlanden op staende voet aen de Gelderse Standen zoighvuldighe brieven liet af-gaen, ende daer by verhaelen; zeer bedonderd te zijn, dat sy yemant anders dan hem tot hunnen Vorst hadden gestelt; ook niet te kunnen aenneemen, dat zulx den Hertoghen van Cleve en Gulich ernst was, welke hy geensins aldaer wilde gedooghen.

1538. in't byzonder op zoo een tijd, wanneer hy met den Koningh van Vrankrijk in vrede zat: be-
geerende op alles de eyghentlijke meeningh der Steden te weeten, om syne sticken daer na te steeken. Hy voeghde hier by, dat hy ook over dese zaek onlanx aen beyde Vorsten vader en zoon eene bezendinghe had gedaen, ende nu den Steden te gemoet voerde; hoe dit recht hem voor langhe iaeren door een wetyken en rechtmaetighen koop ende op-draght was aengekoemen, niet alleen ten op-sicht der voorzaeten van Hertogh *Karel*, maer ook zelfs wt den naem van *Willems* voor-ouders ende sijns over-groot-vaders *Geeraert van Gulich*, die al sijn aentael op de landen van Gelder had overgezeten aen *Karel van Burgondien*, voor zeeker geld hem op den 20. des Soemer-maends 1473. ten vollen toe-geteld: welke verkoopningh en overdraght vijf maenden daer na by Keyser *Frederrick*, als Opper-leen-heer, was gestadighd, ende *Karel* met zyne erven in't Vorstendom en Graefschap na behooren in-geheerd; die ook het land wt kragt van sijn aengetooghen recht had bemaghticht, ende tot sijn dood zonder bespeeringh bezeeten: waer in sijn navolgher *Maximiliaen* ook was beleend, ende na hem sijn zoon *Philips* Koningh van Castilien, op den iaere 1505. Ende alzo hier over veele oorloghen waren verweckt tusschen syne voor-zaeten ende de voor-zaeten van *Karel van Gelder*, aenmaetigers der gedachter landen; hadden de Keyser en *Karel* by ende na menigerley handelinghen beslooten, dat *Karel* de lijf-tocht van't voor-zeyde Vorstendom zoude hebben, ende na sijn afgangh de volle eygendom vervallen op den Keyser als wetyken erfgenaem. De t'zamentlyke landschap (in dit stuck meerder in-zicht neemende op haer eyghen oorbaer en de haetelyke heerschappy van *Oostenrijk*, dan op de verdraghen haer ende haer wylen Vorst in banghe tijden afgedwonghen) gaf voor antwoord, dat sy niet gefind en waren hun eed en rechten Heer te veranderen, die ook over-bodigh was sijn recht voor den Keur-Vorsten en andere Standen van't Rijk staende te houden, ende der zelve vonnis te hooren: 't welk dan den Keyser geene redenen konde geeven, om met wapenen te bezoeken die geene, die sich met de wetten ende niet met geweld ofte stijf-zinnigheyd zochten te behelpen. Ten floot mede niet, dat de Keyser tot een grond-vest van syn vermeeten voortbraght zeekere koop ofte op-draght; vermits tot die over-gifte de landschap ofte des zelves volmaghtigers niet en waren genoodighd, veel min daer van verwittighd geweest: (gelijk nochtans, volgens de eerste en opperste wet des lands by Hertogh *Arnold* zelve zoo in't begin van syne heerssingh als naderhand meermaels bezwooren, had behoort) alzo dat die handelingh door gebreck van wettighe toestemmingh t'eenemael onduchtig was en by verstandighe luyden belachelijk. Waer van de Keyser zelf een klaer bewijs hadde gegeeven, die geensins onweetend zijnde, dat de op-draght van het Sticht van Utrecht, door Bisschop *Henrick van Beyeren* aen hem gedaen, in geenerley wijze bestaen en konde buyten de byzondere en duydelijke toestemmingh van de Geestlijkheyd, Ridderchap en Steden, van nooden heeft gehad de zelve Staeten door eene af-zonderlyke bezendingh te bidden om hun woord mede over te geeven.

3. Sy schreeven mede aenden Hertogh van Lottinghen, hoe sy syne hoogheyd meermaels, door gezanten bericht hadden, dat haer verleden Heer *Karel*, trachtende, buyten hun voorkennis en wille, de landen en in-zaeten aen wt-heemse Vorsten door eene after-baxe verkoopningh en op-draght eyghen te maeken, tot openbaere vertreedingh ende vernielingh van de voor-rechten haer by't Roomse Rijk verleend, haer ook had willen dringhen tot het onder-teykenen en bekraghtighen van zoo eene vreemde over-komst, zelfs met eene groote maght van voet-volk en ruyteren, welke het platte land rondom verdelghde, ende de bol-werken en poorten der Steden ten deel in verzeekingh had genoomen. 't Welk wanneer syne hoogheyd, als naesten maghe van *Karel*, doen ter tijd door den Heer *Kollert van Linden* was aengediend, ende de zaek geen vorder wt-stel en konde lyden; had hen de wterste nood gedwonghen, eer *Kollert* met bescheyd ofte troost te rugghe quam, troost en heul te zoeken aen den nabuerighen Vorst *Willem van Cleve*, op dat het Vaderland in vreemder Heeren handen niet en mogte vervallen, ende van een gespleeten worden. Over welke beede de Clevenaar (wiens zuster aen sijn hoogheyds oudsten zoon, op het begeeren van Vorst *Karel*, al over langh was verloofd ofte toe-gedacht) sich eerst wat zwaermoedigh had getoont, doch eyndelyken, op haer sterck aenhouden, tegens alle geweld en leed den landen schut en hulp toe-gezeghd: waer op sy aen hem als Erf-heer den eed hadden gedaen ende wederom ontfanghen: zijnde zulx mede bevestighd by de wterste wille van den overleeden Hertogh, die zeer gedronghen had op den voort-gangh van't zelve houwelijk; waer toe sy ook hoopten dat syne Hoogheyd zoude willen verstaen; welke in't aengetooghen verdragh mede, ten aensien van zoo een doorluchtigh houwelijk en andere voor-baeten, zeer heerlyken was bedacht. Ende zoo voort. Desen onaengesien heeft Hertogh *Anthonis* al wederom aen dit touw getrocken, ende naderhand op den land-dagh tot *Arnhem* een beweeghlyken brief van gelyken inhoud doen in-langhen. Doch de Staeten in bedenken neemende, dat hy al te wijd van de Gelderse paelen, om die met syne daghelijxe teghenwoordigheyd te beschynen ofte gevoeghlyken teghen den Keyser te verdedighen, was af-geleeghen; ende aen d'andere zijd Lottinghen, als te roer aen Vrankrijk grenzende, na allen schijn de wapenen van den overmaghtighen Koningh *François* (aen wien de overleeden *Karel* alle syne ervenis had verkoft) namaels zoude moeten bezuyren, ende hem een open wegh maeken naer Gelderland, tot onvermydelijk verderfen gevaer van het een zoo wel als t'ander Vorstendom; vonden best syn verzoek niet vorder te beantwoorden, ende syn recht ('t welk sy met deugend bewijs niet en konden weder-legghen, ende ongelijk kraghtigher wisten te zijn als dat van Hertogh *Willem*) door stil-zwijghen te dooden.

4. Die van † *Wageninghen* hadden effen te vooren een weynigh geoproert ende veel spels gemaakt. Want na dat sy voor heen de afterbrugghe van't Slot, met believen van de Staeten

† *Ex variis literis extantibus inter archia oppidi Wagening.*

1538. en den Grave van Meurs hadden af-geworpen; dachten sy allenxkens wyder te gaen; ende, in plaetz van den vingher, de heele hand te grijpen; begeerende daer neffens de poorten by het Slot toe te leggen ende het hoofd teghen den schoor-dijk af te hebben. De Staeten op den land-dagh te Zutveen, door Willem van Tuyl Schepen tot Wageningen, hier van onder-weesen, ende gecken werk achtende te zijn syne eyghene gezonde leeden van een te scheuren, verzochten op die van den Raed, dat men te hans alles in den ouden staet zoude laeten beruften tot op den naesten land-dagh tot Arnhem, als wanneer men op de behoorlijxte wyze in alle gebreeken zoude voorfien. Middeler-wyl namen die van Wageningen een op-zet van het Slot zelf te slechten en te vernielen: 't welk echter de landschap; na gehouden rypelijk bespreck, ernstelyken verbood en op-schreef: aenghesien het zelve Huys niet alleen met hun wil en tot hun voordeel, die zwack van burgheren en daer mede als geveft waren, aldaer eerst was gebouwd; maer ook heel noodigh tot behoedinghe van de Stad zoo wel als van het land; voor al nu het Neder-Sticht Burgoens was: waerom sy op hooghe straffe bevoolen, dat sich niemant dit Huys zoude onderwinden, noch het in eenigherley wyze krenken ofte ontvesten. Om alle wt-vluchten en nadenken te beneemen, beloofden sy ook in te staen voor de verkortinghe, welke daer over de Stad namaels moght over-koemen; ende schickten derhalven Otho Key, Steven van Rutenburgh, ende Ielis van Rhijmsdyk hun Burgemeester, om aen den Raed van alles naerder bericht te doen. Daer na schickten sy noch andere Heeren ende lieten door den Grave van Meurs onthet doen; dat ondertuffchen niemant by nacht van afteren op het Slot zoude koemen. Gedachte Grave Christoffel zoo door schriften als goede bekenden gewaerschouwd, dat 'er elders eenighe heymelyke t'zaemen-rottinghe van knechten wierd gemaakt, ende ook stijgh-werk ofte lederen toegeruft; en verzuymde niet de Wageningers van des Hertoghs weghen aen te maenen, dat sy sich voor bedrogh en verrassinghe hoeden, ook op de waeke van hun burgheren en knechten ende op het toe-slyuten der poorten wel zouden passen, als mede op de geene die aldaer koopmansgewyze met ledere kapkoevels (zoo luyd de brief) ofte diergelyke vreemdigheden in de Stad quamen. Insgelijx vermaenden die van Nymegen den Raed van Arnhem, dat 'er eenighe vrywillighe, onderzaeten van de landschap, hier ende daer in de Steden penninghen schickten ende onder de hand om-deylden, nu door een dan door twee ofte drie daer toe gehuyrde boodschappers, die sich schuylander wyze in den Steden onthielden om verraedery aen te stellen ende eenighe Steden te over-ylen; ende dat sy daerom verdraeghen waren haere Stad stillekens te door-zoeken ende van het vreemd volk te zuiveren, ook allen een-loopenden legh-gzellen een eed af te neemen: verhoopende dat die van Arnhem dese hunne zorghvuldigheyd zouden willen na-volgen. Ende alzo kortz daer na Wageninghen klaeghe in het verdeylen van 't geschut vergeeten te zijn; deeden die van Arnhem den Raed weder weeten: dat des landschaps geschut aen etlyke Steden in dat Vierdeel wt hooghen nood was om-gedeyld; met naemen te Harderwijk en Elburgh, die op de wterste

pael-steden aen de zee gezeeten niet dan haeken en hadden, ende grof geschut moesten hebben om sich op zee te vryen: doch dat men, zoo het op een nijpen quam, haere Stad niet alleen met meerder geschut (hoewel sy redelyker wyze daer van was voorfien) maer ook met lijf en goed zoude te hulp koemen. Niet langh daer na schreeven sy, dat sy Rhijmsdyk, die van eenighe ontrouw verdacht was, met alle syne aenhanghers de Stad van Arnhem ende voort de andere kleyne Steden van dat Vierdeel hadden verbooden. Welke kleyne Steden onlanx te vooren eene by-een-komst binnen Harderwijk hadden gemaakt, aengaende verscheyde neeringhen van brouwen, laeken-bereydery en dierghelyke, die tot after-deel der Steden op het vlacke land wierden gedaen. In den Hoy-maend heeft Willem (gelijk de Vorften gemeenlyken in den aenvangh van hun gebied aller-mildst zyn) aen die van Wageningen (gelijk te vooren aen die van Arnhem) het voor-recht gegeeven, van syne tollen op den Rhijn-stroom, zoo langh het hem beliefte, vry voor by te vaeren: als mede den over-blijf van synen tol aldaer tot aen 25. Embder guldens toe voor eenighe iaeren, om die tot nood-bouw en verbeteringh der Stad te gebruyken. Wyders heeft hy, op het begeeren van den Raed de boerschappen Harten en Laek-mond, daergeschil om was, door den Grave van Meurs, den Maerschalk Rossum, Seger van Arnhem, Winand van Doornick, Reyner van Apeldoorn, den Heer van Isendoorn, Iaspas van Wybe en Arend te Boekop doen besichighen, ende de weder-zijdsse dinghs-luyden over hunne voor-stellen verhooren.

5. Op den eersten maend van 't volghende iaer is Willem, ofte in syne stede de Grave van Meurs, de Maerschalk van Rossen ende de Prooft van Santen, voor eerst te Ruermond, daer na te Nymegen, ende voorts in de andere Hoofd-steden op nieuws hoffelyken in-gehuld. Maer op dese vreughde is een maend daer na geen minder hert-zeer gevolghd, door het droevigh en ontijdigh verscheyden van syn vader Ian van Cleve, die langhe iaeren met groote heufheyd en goed beleyd had geheerst, after-laetende tot een erfgenaem syn zoon desen Willem; welken hy van kinds-been af in alle deghelyke oefeninghen en konsten had doen scherpen, onder syn leersmeester Koenraed van Heresbach; die, behalven andere kostelyke werken, ook twee boeken heeft in 't licht gegeeven, van het op-voeden ende onderwijfen der kinderen tot het stuer van de gemeene zaak geboren. Willem van syn trouwsten raeds-mannen hoofd-vriend op zoo een ongeleeghen tijt beroofd zijnde, ende merkende hoe loozelyken de Keyser het houwelijk met Loringhen, door het aanbieden van syne nicht de weduwe van Milanen, had om-geftooten, was genoodzaekt mede wt syne ooghen te sien ende hier teghens anderen raed by de hand te neemen. Ende alzo doen de Standen des Rijx te Frankfort aen den Meyn verzaemelden, waer heen ook de Keyser sijn Raed Ian van Wees een Gelders man, voor heen Bisschop van Londen in Denemarken, had af-geschickt; bestond Willem aldaer door syne gezanten aen de * vereenighde teghen-klaghende Vorften een geschrift over te leveren, om daer mede te beweeren, dat hy op syner

1539.

* De Protestanten.

1539. voor-ouderen recht was fteunende, die door eene wettelijke aenkomst Gelderland hadden bezeeten, ende bad ze met een, een woord ten beften voor hem te willen fpreken by den Keyfer, die met ftijf-zinnigheyd ende een ander voor-oordeel was in-genoomen. Gelijk hy ook na 't fcheyden van den Rijx-dagh niet en verzuymde, hier over naer Spaenien aen *Karel* eene bezendinghe te doen.

6. Dan voelende, dat hy fchier ofte morgen een storm van zoo een geweldighen vyand had te verwachten, zocht by tijds palin in 't vuur te leggen ende fich hier tegens met nieuwe maegfchappen te fterken, beftedende fyne zufter *Anne* aen Koningh *Henrick* van Engeland. Doch eer fy naer Engeland over-fcheepte, waren in den Herft-maend daer heen verreyfd de Vorften *Frederick van Saxen*, *Frederick van Beyeren*, *Otho Henrick Palis-Grave*, neffens *Willems* Cancelaer en andere edele, die etlyke daghen aldaer koninghlyken onthaeld zijnde, op het laetft verftonden, dat fy alleen ontbooden waren om een knoop te maeken tuffchen den Koningh en *Anne van Cleve*. Dit was den Koningh meeft in 't hoofd gepraet door *Thomas Grave van Effex*, om fijn ftatet door de verwantschap van de Duytffe verbondene Vorften tegens de Rooms-gefinde ende hun aenflaghen meer te veftighen. *Willem* had in 't eerft geen grooten trek tot dit houwelijk (hoewel hy eyndelyken op hoope van beterschap daer in bewillighde) ten aenken van des Koninx voorighe trouwen, in 't byzonder met *Catharine* de moeye van Keyfer *Karel*, eene vrouw van deghelyke zeeden en Spaenffe deftigheyd, by hem onwaerdelyken verworpen, ende daer na met *Anne Bolen*, welke hy om een lichtvaerdigh en ongegrond vermoeden hadde laeten onthalfen. Ende alzo is *Anne van Cleve* op den laetften dagh van 't iaer te *Doeveren* geland, ende drie daghen laeter naer *Grenwijk* koemende met onghemeyne pracht en eer-teyken outfanghen, ende voorts aldaer op drie Koninghen mer den Koningh getrouwd; doch na zes maenden wederom verftooten, na dat de Koningh op nieuws in de liefde van *Catharine Houwards* was verfrickt. Dese vrouw alles hebbende behalven eeneerlijk gemoed, ende fiende den *Grave van Effex* den meefften hinder-pael te zijn van haere hoope, werkte zoo veel wt, dat de *Grave* met opperaepte lafteren beklad ende met den bijl wierd geflaeghen. Hierop ftiet *Henrick Anne* wt fijn Hof, haer een laek op-legghende van onvruchtbaerheyd, ende ook dat fy te vooren mer den zoon van den Hertogh van *Lotringhen* in beloften was verzeyld: trouwende voor de vierde mael met *Catharine*, welke hy echter, hoewel eene nichte zijnde van den Hertogh van *Nortfolk*, noch in 't loopende iaer liet om-brenghen, op de aenklaghte, dat fy voor heen was mis-braykt geweeft: tot dat hy, van den os op den ezel klimmende, ten langhen laetften tot zyne by-flaepe aen-nam eene *Catharine Parres* eens edel-mans dochter ende weduwe van twee mannen. Ende om quanzuys niet buyten het fnoer van rechten te gaen, liet hy hier over aen het † *Oppeer-huys* en mede aen de Geestlijkheyd raed vraeghen: welke, liever hebbende des Koninx boofte en roekelooze lusten dan de gerechtigheden den drift van hun eygen gemoed

† Het hooghe Huys van 't Parlement.

te volghen, wt eenen mond fpraken, dat fyne trouw met *Anne van Cleve* niet en moght volftaen: welk befluyt de Koningh ook in druck liet wt-gaen. Men zeght, dat boven de andere oorzaeken haer mede was verweeten eenigh gebreek ofte mis-maektheyd van lichaem; te meer, alzo fy in den brief, waer by fy fich het vonnis van 't hooghe Huys onder-wierp, zelve bekende noyt van den Koningh bekend te wesen. Hoe 't 'er mede was, immers bleef fy van fijn bedde verfchooven, ende noyt om dese fchande dervende naer huys koemen, gingh zonder pracht en gewoel buyten op het land een af-gezonderd leeven leyden, hoewel anders beleefdelyken genoegh gediend, ende is op den iaere 1557. eerft over-leeden.

7. Te vooren op den tienden van den Hoy-maend was 'er t' *Arnhem* een land-dagh, alwaer onder andere een voor-flagh wierd gemackt van des Hertoghs hooghe gerechtighedyd, ongeliden en gemeene in-komften, waer over tot nu toe verfchil was geweeft, als mede van de Vorstinne weduwe ende haer onderhoud: ten welken eynde yeder Vier-deel eenighe volmaghtighers wt-maekte: het gebied van *Nymegen Ian van Steenhuys* ende *Willem van Erp*: het deel van *Ruermond G. Weerrenbergh*: het Graef-fchap *Goeraert Schimmel-pennink*: de *Velouwe Ian van Padefuire*. De fchuld van die van *Boemel* en *Thiel* nam de landfchap over fich, endeloofde ze voor het fcheyden van den land-dagh te vol-doen. Men vond mede goed, dat de Vorft den wt-voer van 't koorn zoude verbieden, ter tijd toe het geld gefteeld was op eene zekere waarde. Tot de zorgh en opficht der dijken ende met naemen van *Hemert*, wierden gekoozen de Heer van *Weerdenburgh*, *Renger van Aefwijn*, *Stevens van Hemert*, *Herben de Kock*, *Govert van Erp*, *Koenraed van Suivel*, *Ian Meteren*, ende *Simon van Buren*, om tegens den naefften Sondagh ter aengeweesener plaetsen te verfchijnen, ende, na genoomen ooghen-fchijn, bequaeme hulpmiddelen te beraemen. In 't byzonder wierd mede verhandeld de zaak van dentol te *Thiel* en *Herwarden*, ende voornaemelijken het recht van verfchrijvingh ofte pandfchap, 't welk volgens oude brieven daer op vermeynden te hebben de *Grave van Nyenaer* en *Meurs*: de Heer van *Noyelles* man van *Magdaleen van Kullenburgh* ende *Ioost van Sweeten*. Dan gemerkt yeder een tot defen lekeren buyt gadingh had ende de zaak in fich zelve groote duysterheyd; vonden de volmaghtighers des landfchaps geraedzaem, de t'zaemen-dingende Heeren te wijfen op den Hertogh, als *Opper-heer* der landen. Wt het Vierdeel van *Arnhem* vind ick dat dese Ridderen den land-dagh hebben by-gewoont ofte daer op waren verfchreeven, *Willem van Scherpenzeel* *Droffaet* op *Velouwen*, *Henrick van Middachten*, *Herman van Mekerem* tot *Bep*, *Koenraed van Mekerem* te *Brummen*, *Ian van Mekerem* te *Rede*, *Adolf* ende *Ian Bentink*, *Ian Bentink* *Iaghermeester*, *Ian van der Hel*, *Reyner van Apeldoorn*, *Karel van Steenberghen*, *Arend te Boekop* tot *Harfelo*, *Segeer*, *Albert* en *Ioseph van Arnhem*, *Ian van Lynden* *Droft* tot *Hartem*, *Gijsbert van Heerde*, *Barent*, *Albert* en *Winand van Delen* *gebroeders*, *Ernest van der Lawick*, *Ioost van Thiel*, *Goeraert* en *Thonis van Domseler*, twee *Karels van Gelder*, d'een tot *Kaldenhove* en d'ander tot *Spankeren*, *Ian Schraffert*, *Henrick van Effen* tot *Vorchten*,

Bayend Hackfort Floriszoon; Reyner en Henrick van Aller, Ian van Salland, Willem en Adolf Markolf broeders, Ian van Oldenbarnevelt, Otho van den Strade tot Velp, Roelof van Lennep, Ian van Enre, Geeraert Onbescheyden, Kracht Kloek. Op dien tijd vergoet de Keyseraen den Heer van Heuklom en Ameroyen, onder plicht van manschap, het Slot van Ameroyen; met bedingh, dat het zelve altoos voor den Keyfer zoude open staen, als zijnde niet alleen Hertogh van Braband, maer ook van Gelder. Nademaal de Keyfer op dien tijd wt Spanien naer de landen van herwaerts over was af-gezackt, over de woeleryen en moed-willen der † *Gentenaers*, die, vermits sijn langh wt-blijven, sich kantende regens de Stad-houderesse *Marie*, ende hare Stad met gants Vlaenderen den Koningh van Vrankrijk te vergeefs aanbiedende, de Keyferlijke Vooghden ende eensdeels den Raed wt-stieten, veeler huysen plonderden, ende zelfs wachters aen de vesten bestelden: wt zaake sy (volgens de hand-vesten der *Graven Guy, Lodewijk ende Marie van Burgondien*) hun aendeel weygerende te geeven tot de op-geleyde geld-beede, maer wel in plaets van geld een getal voet-knechten, hier over allenthalven wierden aenghehouden en gegijzeld. Maer *Karel* met een kleyn gevolgh door Vrankrijk, op des Koninx woord, naer Nederland, ende op het volgende iaer met 1500. ruyteren ende sijn broeder *Ferdinand* Roomssen Koningh binnen Gent koemende, heeft de poorten en wallen laeten bezetten, ende de Staeten van Vlaenderen by een laedende, de *Gentenaers* met hunne Stad zoo over dese als de voorighe weder-spanningheeden by openbaer vonnis niet alleen verklaert vervallen van alle hare vrydommen, wetten ende gerechtigheyd; maer ook hare goederen, iaerlijxe renten, huysen, kloeken, geschut en alle oorloghs-gereedschap aen hem verbeurd. Vijftigh van de gesienste Heeren in rouw-kleederen ende bloods-hoofds: met noch 50. de *Krefers* genoemd, een linnen kiel over het naekte lijf, ende te gelijk stroppen om de halsen draegende, baden hem ende *Marie* met gevouwen knyen in 't openbaer om vergiffenis. 26. van de belhamels wierden met het zwaerd geslaeghen, ende wt den af-brek van eenighe min-noodighe muysten, poorten en toorens, op kosten van de Stad, een Block-huys gebouwd: de Stad daer en boven in anderhalf honderd duysend goud-guldens eens, ende iaerlijx voor altoos in 6000. goud-guldens verdoemd.

8. Vorst *Willem* vervaerd voor den nu nabuerighen Keyfer, deed van stonden aen eenighe van de *Ridderschap*, ende zoo wt de groote als kleyne *Gelderse Steden* by hem naer *Cleve* roepen, te kennen geevende, dat hy zelue, ende ook door *zommighe Rijx-Vorsten* den Keyfer sijne zaak had aengedient, ende sijne ionghs wt *Spanien* koemende gezanten geen zeecker bescheyd hadden konnen erlanghen. Ende hoewel hy niet ter wereld liever en bad dan de vrede, ook noyt oorzaak gegeeven ofte getracht te geeven tot scheuringhe, ende insgelijx van den Keyfer en yeder een was verhoopende; nochtans, alzo by daghelijx van sterke toe-rustinghe tot den oorloghs vernam, docht het hem hoogh tijd en noodigh te wesen, sich zelven mede schrap te stellen zegghens alle vreesse van over-val: ende vermits de

† Vid. autor pag. 813. & seqq. Nos heterogenea obiter tantum libamus.

landen van Gelder groot ende wijd van een verspreyd waren, dienden hem noch etlijke Raeden toegevoeghd, om den last en zorgh van de gemeene zaak hem te helpen draeghen en wt-voeren: ende met een zee-kere betaels-Heeren aengeweesen, welke het kryghsvolk had te zoeken. Sy zeyden, van een gelijk oordeel ende bereyd te zyn, hun leeven en middelen by hem op te zetten, ende van de andere ook niet anders te vermoeden. Hier over is'er in yeder Vierdeel een dagh beraemd om by een te verschijnen, te weeten de 19. van den eersten maend, ende daer op beslooten, indien syne Hoogheyd, boven de voor-geschreevene milde aanbiedinghen, vyandschap van den Keyfer quam te lijden, de zelve met lijf en ziel by te staen; in-willigende daer toe in voor-raed 55000. boven 500. goud-guldens, yeder der zelve gerekend tot 28. stuyvers, na de waardeeringh van den Vorst, ofte anders tot vijf *Gelderse Rijders*, door de bank *Snaphaenen* geheeten, ofte dertigh *Brabandse stuyvers*. De Stad met het *Schependom* van *Nymegen* zoude hier van op-brenghen 18000. ende 100. guldens; het *Rijk van Nymegen* 14000. ende 25: het *Ampt van Maes en Wael* 4000. ende 100: de *Over-Betouwe* mede 200 veel: de *Neder-Betouw* met de Stad *Thiel* en *Sandwijk* 5000. ende 100: *Thieler-weerd* met *Beest* en *Renoyen* 6000. en 40: de *ban* ende de Stad van *Boemel* 4000. ende 35. goud-guldens. Van dese schatingh zoude niemant wt-gezonderd wesen, het waren dan edele ofte on-edele; in-geboorene ofte in-wonders; geestelijke ofte wereldlijke. Tot den ontfangh deser on-gelden zyn twee *ridder-maetighe* luyden gekoozen wt het *Rijk van Nymegen*: wt *Maes en Wael* drie, te weeten *Ian van Mekerem, Diderick van Mekerem* te * *Puystlyk*, ende *Henrick van Doornijk*, met twee *Raeden van Nymegen* ende een van *Thiel*: wt de *Over-Betouw* *Willem Ingen Nulant, Willem van Gent* Heer te *Loenen, Iooft van Bommel* ende *Iooft van Randwijk*, neffens twee *Raeden van Nymegen* ende een van *Arnhem*: wt de *Ridderschap* van de *Neder-Betouw* *Ian van Bommel, Frans van Kulenburgh, Lodewijk van Brakel*, ende *Diderick van Mekerem*, met een *Raed van Nymegen* ende een van *Thiel*: wt den *Thieler-weerd* de Heer van *Weerdenburgh, Walter van Baex* ende *Ian van Mekerem*, neffens een *Raed van Thiel* ende een van *Salt-boemel*: wt *Boemeler-weerd* *Wolf van Swijnel* ofte *Swijvel*, ende *Frederick van Doorne*, met een wt den *Raed van Bommel*: wt de *Ampt-mannyn* van *Beest* en *Renoyen* *Walraven van Piek* ende *Diderick van Beest*, met by-voeginghe van twee *buyluyden* ofte *heym-raeden* wt yeder vleck.

9. Dan indien het nood dede, ofte dat'er boven 'tvoorgaende yet onverhoeds voor-viel, daer in zouden de gezeide last-hebbers voorsien, als mede ruyteren en voet-knechten aenmeemen, ende ter behoorlijker plaetsen in-legheren, wel verstaende met voor-weeten vanden Vorst; voorts alles beschicken na ver-eyns van zaeken; mids gehouden blyvende ten allen tijden reekenschap te geeven van hunnen ontfangh, wt-gifte en bewind. Tot dese geld-beede bewillighde het Vier-deel van *Nymegen* aldus, dat ook de andere deelen van *Gelderland* ende het *Graef-schap Zutveen* desgelijx zouden doen; ende de Vorst by gezeelde brieven verzeekeren, zulx alles te geschieden voor-behoudens den landen hare voor-rechten, ende alleen voor desen tijd, na wt-wijssen van't besteck tusschen den Vorst en de landschap op-gericht.

* forte Puffelick.

1540.

1540. Al het welk wanneer *Willem* door syne gezanten *Diderick van Lip* gezeghd *Hoer* Heer van *Grubbenfurst* en *Aefferden*, *Drossaet* van *Kessel*, ende *Iasper van Linden* Heer te *Himmen* en *Blitterswijk* het Over-Vierdeel van *Ruermond* had voor-gedraeghen; toonde sich het zelve niet min vrywilligh om goed en bloed voor den Vorst te waeghen, na het voor-schrift van de *Bommelse* en andere verbonden: ende zijn dien volghens wt den naem van 't Vier-deel gemaghtighd *Ian Heer van Elmp* en *Boichouvé*, niet *Arend van Borholt*, van weghen de *Stad Ruermond*, *Henrick Boets* geheeten *Wolfkols*, ende *Reyner Melis*: wt *Venloe* en *Gelder* *Ian Lom* ende *Iacob Holtsteyn*: met maght, om neffens den Vorst over zaeken van oorlogh, over het werven ende af-danken van volk raed te sluyten. Tot het in-maenen der penninghen wierden gesteld *Christoffel Schenk* Heer van *Hellemoede*, *Ian van Dort*, *Helmich van Holtbuisen*, *Adriaen opten Bergh*, ende *Volmaer van Horsalaes*. Daer na het de Vorst de *Steden* allenthalven waerschouwen, geene weder-doopers, ofte * andere luyden van eene verdachte ofte verdoemde leer noch eenighe verbannene, oproerighe ofte anders ergh-waenighe luyden by haer te dulden ofte te laeten in-kruypen, ook by dagh en nacht aen de poorten ende op wallen scherpe schilder-wachten te houden en ronden te doen: alzoo daer een mompelingh liep van bedeckte aenflaghen tegens haer gebrouwen. Terwijl de Keyser met *Koningh Ferdinand* in *Nederland* vertoefde, was Vorst *Willem*, op des zelfs beloften van verzeekingh met een groot vertrouwen naer *Brussel* geyeyd; alwaer hy, na gedaene aenwysinghe van sijn recht op het Vorstendom van *Gelder* ende *Graeffschap Zutveen*, verzocht, met believen des Keyfers, by dit sijn bezit te moeghen verblijven. Andere zegghen, dat hy op des Koninx woord naer *Gent* was geroepen, ende verneemende dat de Keyserlijke Raeden hem alle teghen en in den mond vielen, die den Keyser alleen voor *Hertogh van Gelder* wilden gekent hebben, sich daer na tot den *Koningh van Vrankrijk* ende allenxkens tot andere aenflaghen zoude hebben gekeert. In die daghen is de dochter des *Hertoghs van Lotrijk*, welke den Vorst van *Cleve* was toe-gedacht, door besteecken van de Keyserse, met * *René van Chalons* Prins van *Orange* getrouwd, ende neffens haer man wt *Lotringen* over-koemende niet zonder grooten pracht binnen *Brussel* ontfanghen. Doch wanneer *Chalons* na drie iaeren voor † *S. Desir* in *Champagne* quam te struykelen, is synaderhand herhouwelijkt aen *Philips van Croy*, *Grave van Porcy* ende *Hertogh van Aerschtot*. Op den 25. des *Soemer-maends* was 'er binnen *Hagenouw* eene vergaderingh: daer, onder andere, *Antonis Hertogh van Calabrien*, *Lotringen* en *Gelder*, gebooren wt *Philippe van Gelder* volle zuster van *Hertogh Karel*, door syne Raeden een gedruyct boexken in de *Duytse* tael liet vertoonen, met levende redenen vast maeckende, dat de landen van *Gulich*, *Gelder*, ende *Zutveen* door het recht van maeghschap aen hem ende niet aen Vorst *Willem* (niet tegenstaende des zelfs op-geraepte bescheyden en voor-werpzelen) toe-behoorden. Die van ‡ *Arnhem* waer-

schouwden den Raed tot *Wageningen*, dat, aengesien des landschaps gemaghtighde sich eerst daeghs op den wegh begeeven moesten om den *Henze-dagh* tot *Lubeck* by te wonen, sy luyden hun aendeel tot de reys-kosten wilden overmaeken: dat sy mede goede acht op hunne *Stad* zouden slaen, vermits daer tijdinghe was dat 'er twee schepen met knechten van *Enkbuisen* tot *Yffelsteyn* gekoemen, ende de *Pols-broekers* met de onderzaeten om *Utrecht* mede op de been waren. *Willem* wijs wordende dat 'er, tegens verscheyde *Rijx-afscheyden*, etlijke heerlooze knechten sich elders by den anderen schreyden; en vergat niet den Raed der *Steden* doorgaens op het hert te binden, dat sy noch de aenneeminghe noch door-treckinghe ofte t'zaemenrottinghe van dit volk zouden toe-staen, maer de weder-willighe door betaemelijke straffen in-toomen, om alzoo de arme onderzaeten voor over-last en schade te behoeden.

10. *Koningh Francois* van *Vrankrijk*, diete vooren syne gedachten hadde gevleyt met eene vaste hoop van het *Hertoghdom* van *Milanen* voor sijn zoon *Karel* van den *Keyser* met minne te zullen bekoemen, vernam tegenwoordigh, na het af-zenden van eenighe gezanten naer de *Nederlanden*, dat de *Keyser* heel anders gefind was als hy wel eer in *Vrankrijk* had laeten bliken. Waerover de vriendschap tusschen beyden heel is verkoeld, ende de *Koningh* tot andere gedachten op-geweekt. Effen voor heen was van *Gent* naer huys gekeert Vorst *Willem*, t'eenemaal hoope-loos, van de landen van *Gelder* hem door de *Staeten* op-gedraeghen namaels met des *Keyfers* dank te behouden, in de welke hy sich zelve door sijn groot-vader *Maxmiliæn* zeyde beleend, ende daer toe, wt kraght van het twee-voudigh besteeck met *Hertogh Karel*, alleen gerechtighd te zijn. De *Koningh* hier we giffende dat *Willem* op den *Keyser* moest gebeeten zijn, ende syne vennootschap voordeeligh achtende om het aengrenzende *Nederland* te bestormen, beloofde hem volk en geld in overvloed by te zetten, daer nevens syne landen met alle maght te beschermen. Ten welken eynde de *Vorstelijke Raed Herman Kruser* van *Kampen*, een man van een vermaerden naem en zonderlinghe bespraektheyd, ende die door wijlen *Hertogh Karel* over zaeken van belangh meer-maels naer *Vrankrijk* was af-geschickt, nu weder sich tot den *Koningh* heeft vervoeght, ende zoo veel gewerkt, dat de *Koningh* ook den Vorst tot sijn bloed-vriend beloofde te maeken, ende hem tot eene bed-genoote te schenken, wanneer sy houw-baer zoude wesen, *Ianne Margriet van Albret*, eene dochter van syne zuster ende *Henrick* *Koningh* van *Navarre*, die doen elf iaeren oud was, ende zoo in rijkdom als in zeeden en fraeye gedaente boven alle *Vorstinnen* van *Vrankrijk* wt-blonk. Onder dit is de *Keyser* tegen 't volgende iaer wt *Nederland* naer den *Rijx-dagh* te *Regensburgh* verreyd. Maer eer hy zoo verre was gekoemen, zond hy niet alleen aen de *Geldersse* *Staeten*, maer ook aen Vorst *Willem* *duytse* brieven, waer in den zelve, zonder omstandigheyd van eenighe eer-naemen, spijtiglijken word voor-geworpen, dat hy op sijn eygers hand, boven alle rechten en voorgaende dreygamenten, ook tot sijn Keyser onwaerdeerlyke schade en kleyn-achtingh, de landen van *Gelder* en *Zutveen* als een roover met louter geweld had in-genoomen ende

* Sacramentarijse

* *Renatus Cubillonensis.*

† *S. Desiderij fanum.*

‡ *Excerpta haec è variis authographis.*

1541. ende alnoch beeheld; daer noch hy, noch yemant der geener van wien hy sijn vermeend recht moght afrekenen, eenighe leen-heffingh ofte toe-stemmingh van 't Rijk konden voort-brenghen; on-aenghesien mede zoo menighe en ruyme aanbiedinghen van hem Keyfer, ende des zelfs onstraffelijk bewijs, zelfs ten op-sicht van sijne voor-ouderen, hem onlanx binnen Gent getoond; zoo dat hy doen, als t'eenemaal stom en over-tuyghd, sich half geliet bereyd te wesen de landen, zoo haest hy met sijne moeder gesproken hadde, af te treden: 't welk hy niet alleen niet en had na-gekoemen, maer in tegendeel door versierd bescheyd en wt-gestroyde brieven sijn doen bemantelt, ende sijns Keyfers duydelijk recht by de Standen van 't Rijk en Gelder verduyfster, ook des zelfs meeninghe over diars wt-geleyt; welke al noch niet anders en was, dan dat Gelderland weder aen 't Roomse Rijk ende aen hem als eenighen Erf-beer zoude koemen, ende voorts by sijne oude vrydommen onverkort blijven. Ende nademael hy weder-berstigh bleef, was hy (Keyfer) beraeden en ook benoodighd geworden dit alles op den aenstaenden dagh te Regensburgh den Rijk-standen voor te draeghen; hem over zulx in 't byzonder lastende met het * laetste daghemer sich, om de voorzeyde oorzaak, binnen 40. daghen na het ontfanghen deser aldaer in te stellen, waer toe hem dese brief voor een vast-geleyde zoude dienen, zoo op de reys naer den Rijk-dagh, als op den Rijk-dagh, ende in 't weder-keeren. Wesbalven hy nu met eene meeyten schreef aen de Staeten van Gelder, om insgelijx hunne volmaghtigers daer heen te schicken, ende voor zoo veel hen dese zaak aengingh, alles by te wonen: hem daer en boven beetende, desen brief-draegher genoeghzaeme verzeckerdheyd ende handsterkingh te verleenen, om sijne beveelen aldaer na behooren wt te voeren; als mede den Gelderssen Staeten, ter zacke van de geboodene bezendingh, geen hinder ofte letzel aen te doen.

* Perem-
voire ci-
tatie.

11. Hier over zijn regens het begin van de Lente der Steden ende Vorsten gezanten te Regensburgh t'zamen-geschoold. Van weghen de Zutphenaers verscheenen hier Willem van Baer Droffact van 't Graeffchap; ende wt den naem van de Stad Thomas van Bourloe Raeds-heer. Vorst Willem gebaer maekende van mede naer den Rijk-dagh toe te gaen, is van sijn Slot Hamboch in Gulicher-land door verborghene weghen oopen vollen loop op Amboyse, een Stad ontrent Tours op de Loire, ende naer Koningh Francois gereeden, willende dat syne edel-luyden door andere om-weghen zouden volghen, ende hem op zoo een tijd en plaetsvinden: na dat hy te vooren † drie Sondaghen after een in de Cloosteren en kerken van Gelderland hertelijke gebeden gehouden te worden hadde bevoolen, ten eynde God de Heer de besluyten van den tegenwoordighen Rijk-dagh tot wel-vaert van de gemeyne Christenheyd ende vrede syner onderzaeten wilde laeten wt-vallen. Niet te min had hy syne volmaghtigers op den Rijk-dagh; alzo Ian van Wutenborst ende Pont Groenwolde in den Hoy-maend die van Nymegen lieten weeten, dat de Keyfer, vermits de vergaderingh haest dreyghde op te breeken, nu op sijn vertreckstond naer Italien, ende sijn bewijs tegens Hertogh Willem, gedrukt aen den Keurvorsten, Vorsten en Standen des Rijk had overgelanght, wt-genoomen aen hen-luyden ende aen Willems Raeden, die echter niet en hadden

verzuymt het recht van hun Vorst daer teghens aen te trecken. Maer wanneer de Geldersse Heeren sich daer toe stelden om te antwoorden ende Willems zaek te verdedighen; is de Keyfer schielijken op-gestoooven, ende met een verstoord wesen wt de vergaderingh wegh geloopen. Men zeght dat hy doen ter tijd, siende de Vorsten met zoo eene menighe by een ende den Clevenaer meest toe-geneeghen, daer by voeghde; hoe hy nu zoo langhe iaeren en zoo menighe maelen over de gewichtighste dinghen by-een-komsten in Duytsland had gehouden, dan de zelve noyt dan nu, wanneer daer yet tegens hem te doen was, in zulk een getal by een konnen krijgen; die ook nemmer eenighe zaek met meerdere hevighed hadden gedreeven en aengebonden, dan dese van den Hertogh van Gulich, welke sy echter wel wisten dat tot sijn nadeel zoude wt-vallen. Effenwel is 'er voort daer na een besluyt gemaekt, ende daer by den Keyfer vry gelaeten, sijn recht op Gelderland en Zutveente vervolgen. De Keyfer in sijn voorigh boexken angetoogen hebbende, hoe, na dood van Reynald Hertogh van Gelder en Gulich, Adolf van den Berghe door Keyfer Sigismund in den iaere 1424. beleend was met de landen van Gelder en Zutveen; vertooende te gelijk, dat op dien tijd het Vorstendom by Arnold van Egmond, als naerder bloed-vriend ende zusters kinds kind van Reynald, was bezeeeten; tot dat Adolf ten laetsten zonder best en kinderen af-stervende, des zelfs broeders zoon Geeraert van Gulich by den voor-genoemden Sigismund over Gelderland wierd in-gebeerd: Waer na Karel van Burgondien al het recht van Egmond in den iaere 1472. door vry-willighen afstand ende voor zeeker geld sich had aenge-eyghent, als mede op het volgende iaer dat van Geeraert van Gulich: welke over-draght en verkoopingh by Geeraerts zoonen Willem ende Adolf, ende daer na, op het weder-zijds verzoek, door Keyfer Frederick was bekrachtighd, ende Karel voor hem en sijne erven in de gezeyde landen in-geleyd; daer na sijne dochter Marie met haer man Maximiliaen, en zoon Philips, vader van den tegenwoordighen Keyfer. Dan vermits Karel van Egmond de gedachte landen naderhand bmaghtighde ende met de wapenen vast hield, waren Karel en de Keyfer, na veele oorloghen en onder-handelinghen, eerst te Gorichem in den iaere 1528. ende wederom te Grave, over-gekoemen; dat Egmond voor sijn leeven het Vorstendom zoude bewaeren, ende, zonder echte lijfs-erven over-lijdende, aen den Keyfer en sijnen erven over-laeten. Waer tegens Willems op-spraak t'eenemaal nietigh was; gemerkt na Geeraerts afstand nu meer dan 63. iaeren waren verlopen: in allen welken tijd noch sijn zoon Willem, noch sijne eenighe dochter Marie met haer man Ian van Cleve, de ouders van desen Willem, eenigh rechte altoos op Gelderland hadden voor-gewendet, ofte sich Vorsten van Gelder en Zutveen laeten noemen, ende derhalven meer dan door eene enkele veriaeringh waren endemoesten blijven wt-geslooten.

12. Middeler tijd wierd Willem zeer hoffelijken binnen Amboyse van Koningh Francois ende de Fransse onthaeld, als wiens hulp hen binnen korten tijd zeer wel te passe zoude koemen tegens den Keyfer. Onlanx daer na heeft men met ernst † wederom gesproken van het houwelijk van Willem ende Iohanne van Navarre, een noch onhouwbaer doch seer fraey meysken. Ende al hoewel de ouders ofte het deerentje zelve

† Ex Ducis autographo.

† Siet t'eyndens het voorighe iaer.

1541.

daertoe niet heel graeghe en waren, niet zoo zeer wt eygen oordeel ofte fmaed tegens *Willem*, dan door eene verkeerde inblaazinghe van andere, die Duytfland in vergelijkingh met Vrankrijk als boerachtigh en onzeedigh mis-preefen; niet te min is de voor-bruyloft met begeerte van den Koningh in den Soemer-maend niet zonder groote weydtheyd op dese wijze gehouden; † Wanneer op den 13. in den spaeden avond de verloovinghe was geschied, is den anderen dagh de kerk-gangh daer op gevolghd. De Koningh had de bruyd, synes zusters dochter, zelf by de hand, de Dolfijn gingh neffens Hertogh *Willem*; een Biffchop dede den dienst; ende de Cardinael van *Tornon*, vergezeld met zes Cardinaelen, gaf het paer te zaemen. Daer na hebben de Hertoghen van *Vendome*, *Guyse* en *Nevers* met andere groote Heeren *Willem* wt fijn herbergh te hove gehaelt: alwaer, na gedaen dienst, de bruydegom met de bruyd aen t boven-eynd van de tafel ginghen fiten, ende voorts de Koningh Koningin en Dolfijn van Vrankrijk. Des avonds flempte men wederom in een groote zael met blauw fluweelen doek zeer kostelijken behanghen: na den eeten wierd'er, alsvoorheen, gedaent, drollighe mommeryen in goude en zilvere lakens vertoond; ende daerna weder alleyleckere zuyker-gerichten aengediend. Na dese voor-fpelen heeft de Koningh de nieuwsgetroowde te bedde geleght. Den volgenden dagh vermaecten sich de Heeren met speer-gevechten, ridder-fpelen en andere tijd-kortinghen. Den 15. dagh fchickte de Dolfijn aen *Willem* een gemaekt kleed: zoo dat sy beyde op dien dagh met een gelijk gewaed aengedaen voor den dagh quamen. Onder andere lieten sich op dit blijd-mael vinden de gezanten des Paus, der Koninghen van Engeland en Portugael, van Venetien, ende des Hertoghs van Saxon: dan die van den Keyfer bleef om eerlijke verfoonninghen after. Als daer na de Koningh en *Willem* een onderlingh verbond hadden getroffen, is hy, weder naer huys haestende, door 2000. Koninghlijke ruyteren tot aen de Triersse gewesten vergezelschapt, ende voorts lanx den Mosel en Rhijn door het Stift van *Colen* op *Duffeldorp*, tot geen kleyne blijdschap van alle de syne, afgekoemen. Voor fijn weder-keeren liep'er een sterke mompelingh, hoe hy tegen dank van den Koningh aldaer wierd op-gehouden; vermits de Koningh Gelderland hield voor fijn eyghen erf-tael, ende den Vorft, voor de over-leveringh van 't zelve land weygerde te laeten gaen; die ten laetsten alzo was verdraeghen, dat *François*, in stede van 't Vorftendom, de vaste Stad *Ravenfeyn* aen de Maes zoude ontfangen, ende *Willem* het Vorftendom, waer over hy was in-gehuld, als een pille-gaewe van syne onder-trouwde, behouden. Immers is't zeker, dat *Willem Ravenfeyn* aen den Koningh heeft op-gedraeghen, 't welk ook de Fransse tot Opper-heeren heeft erkent, ende tot eene getuyghenis van onderdaenigheyd Fransse wapens op de toorens en poorten af-gemaelt. Daer entegens heeft de Keyfer (om den Frans-man en Clevenaer wederom op de tecuwen te treden) den * oudften

† *Wt een brief van Herman van Wachtendonk aen Jacob Canis Burgbemeester tot Nimmeghen.*

* *Siet op het begin deses Boex.*

zoon van Lotringen *François* aen fijn lijn getrocken, ende ten echt besteedet aen *Christine*, dochter van Koningh *Christiern* van Denemarken en syne zuster *Elizabeth*, eene onbeslaepene weduwe van *François Sfortia* Hertogh van Milanen. Want de Keyzer, om den mond hem waterigh te maeken, aen *François* met syne nichte beloofst had de landen van Gelder te leen te geeven. Doch de tijd heeft geleert, dat de daed op de woorden niet en is gevolghd: alzo hy immers zoo grooten zin in Gelderland hadde als de Lotringher. Voor fijn op-tocht naer Italien, sprack de Keyfer met *Frederick* Palts-grave, om *Willem* door de Keur-Vorften fcherpelijken te vermaenen, van het gevaer syner goederen en landen, ende de verwoestingh welke het Duytffe Rijk hier over bescheerd was, te verhoeden door het weder-inruymen van Gelderland. Doch alzo *Willem* niet gaerne wt fijn stoel zoude hebben op-geftaen, dan sich op syne wetlijke aenkomst, op fijn wel-begonnen besit ende op de vier-fcharen beriep, en is de zaak hier mede doen niet gevorderd, dan dat hy, na dank-feggingh, de Vorften bad om den Keyfer tot billijkheyd te willen beweeghen. Onder dit hadden *Herman van Bronkhorst* Heer te Batenburgh † en die van *Nymegen* onder een fcherp kraekeel aengaende eenighe geld-schulden, bezaeten en gepleeght geweld: waer over ten weder-zijden menigherley klaght-en fmaed-fchriften, vol van woorden en ydelvan stof, zijn gewiffeld; dewijl een yeder syne eynden zocht vast te houden ende d'een voor d'ander het zeyl weygerde te ftrijken.

13. Koningh *François* verftoord dat de Keyfer hem tegen alle verwachtingh de landen van Milanen rond wt ontzeyt hadde, ende hem gelijk een poertz gespeelt als den Lotringer, gingh sich daer en boven met den Koningh van Engeland *Henrick* den achtften nauwer vermaetschappen. De Switser tot gelijke vennootschap aengezocht zijnde beloofden sich on-zijdigh te draeghen. Hy had mede naer *Constantinopelen* aen *Solyman* af-geschickt een Genuois ende een verdreeven Spaeniard, als gezanten, welke beyde over de Po naer *Venetien* gaende door de Keyferlijke buyt-gangers zijn ontliffd. De Koningh zulk voor een groot schelm-stuck en ongelijk duydende, verklaerde, syne gezanten tegenshet algemeyn volker-recht te zijn ontheylighd, ende door dese euvel-daed den oorlogh hem niet alleen aengezeyd maer ook aengedaen. Ende hoewel de Keyferisse met ernst haerzelve in desen verontschuldighden ende zoo wel hunne handen als gedachten daer van zuyver kenden, leggende de gantse misdad op de bloed-en geldgierighe knevelaers en over-loopers; kond echter *François* synen brand in geen water verkoelen. Waer over hy ook *Iurien van Oostenrijk*, een bastaerd van Keyfer *Maxmiliaen* ende Opper-Biffchop van *Valentien*, hoewel hier van onweetend, zoo de zelve wt Spanien door Vrankrijk naer Nederland wilde, binnen *Lyon* beval aen te houden ende te hechten. Maer de Keyfer binnen *Lucá* met den Paus *Paul* den drieden spraek gehouden hebbende van eene Kerkelijke vergaderingh wt te fchrijven ende van andere hooghe zaeken, bestond, onaengefiende winter voor de deur was ende syne Heylighheid hem zulk wijsfelijken af-ried, syne voor-genoomene fcheeps-

† *Ex literis Neomag. & Arnhem.*

1541. reys naer Afriquen te vol-voeren, omden Turk hier ende daer werk te geeven; te meer, nade-mael de Christenen effen te vooren in Hunga-ryen dapper waren geklopt. Weshalven hy eene steeuwigh maght in-scheepende, ende de ey-landen van * *Corfu* ende † *Maiorque* voor by † *Insulae Balcares*. tegens den 23. van den Wijn-maend met de vloot by stil weder aen den oever van de heerlijke zee-stad † *Algiers* is geland. Dan op den drieden dagh is 'er een leelijk onweder op-gestaen, met onstuymighe winden ende stort-vlaeghen; zoo dat de Keyfer, na 't verlies van veelescheepen en volk, gedwonghen was met het overschot van de vloot troost- en gelde-loos naer Spaniente keeren. Maer alshem onder weghen eenenieuwe hemels-buye over-viel, is hy, sijn loop neemende lanx * *Trapan* ende de *Majorques*, tegens den Winter-maend, een hoop kloekescheepen en mannen after-laetende, voor het laetste te † *Carthagen* in Spanien aenge-koemen; 't welk aen syne vyanden hier en daer stof gaf om wt te stroyen, dat hy van den zee-visschen was op-gegeeten en in-gesloekt, ende by de Gelderse een herten-lust verweckte, roepende, dat hy niet beter behoorde te vaeren, die met het bloed van gezanten syne handen en achtbaerheyd had derven bevlecken. In die daghen heeft ook der Deenen Koningh *Christiaan*, door tusschen-koemen van Vorst *Willem*, met den Koningh van Frankrijk gehandelt, dat d'een d'ander de hand zoude leenen, ende, behalven eene vloot met sijn toe-behoor, duyzend ofte meer, na dat de nood dringhend was, gewapende mannen by-zetten. *Christiaan* beloofde hier en boven de Sond te willen sluyten, ofte daer binnen te bekommeren alle vyanden van Frankrijk. In dit verbond zouden beklemd zijn de Koninghen van Sweeden, ende Schotland, neffens de Hertoghen van Pruyssen ende *Willem van Cleve*; als mede (zoo hy sijn meeningh binnen zes maenden uytende) de Koningh van Engeland. Der Sweeden Koningh *Gustaaf* bedongh schier het zelve, die ook eene bende voet-volx wilde vaerdigh houden, behalven eene wel-gestelde vloot, om lanx de Hollandse en Vriessse strand op te passen. Tot zoo eene vennootschap bewoogh ofte dwongh den Deenssen Koningh ten halven Palts-grave *Frederick*, de man van *Dorothe* dochter van den gezeekerden Koningh *Christiaan* den tweeden; die 'elkens wegen sijn vermeynd recht op de Rijken van Denemarken en Sweden, sijn aengehylickten oom den Keyfer lastigh viel.

1542. 14. Dit aldus besteld zijnde, heeft de Hertog van Cleve en Gelder tegen het volghende iaer de syne door brieven by eengeroepen, om, volgens den draed van de Keyferlijke beveelen, ende het ionghste af-gescheyd van *Spier*, sijn aentaal van volk ende bystand tegens den Turk wt te leveren; die na 't veriaeghen der Christenen ende ontzetten van * *Offen*, de sleutel van Hongaryen, allenxkens met loode schoeyen Duytsland quam naerder. Hier op heeft men terstond wt de landen van Gelder, Cleve en Gulich een deghelijk legher by een gezaemelt, onder den Oversten *Rossem*, wiens naem onder het krijghs-volk zeer berucht ende bemind was; om dat hy, als een doortrapt, kloek ende roofzoekend Veld-heer, zelfs de zwaerste ende in den eersten zensien half onmoeghelijke dinghen met geen minder geluck als dapperheyd plaght wt te voeren en geene kanssen af te slaen. Waer over die van den adel en veele andere met 3 roo-

ten yver en sterke hoopen onder hem dienft ginghen neemen; zonder veel na den oorsprongh van den oorlogh ofte na den vyand te onder-vraeghen, ende genoegh achtende, zoo *Rossem* maer wist tegens wien ende op wiens naem het zwaerd wierd aengebonden. Die van † *Arnhem* hadden *Frederick van Hemert* tot een hoofd-man aengenoomen neffens een deel knechten; die ter maend zouden trecken vier Rijder gulden boven hun gewin en gewerf, ende de bevels-luyden en edele daer en boven behoorlijken werden wt-gerufft. Hier neffens hebben de Standen des lands den Vorst, tot des krijghs-volx voldocninghe, voor de eerste zes maenden toe-gestaen 30000. golde guldens, onder allerley staeten van luyden wt te zetten; met beloften van meerder toe-laegh in geval van langher oorlogh en dringender nood. Als dit de Koninginne *Marie* Stad-houdersse der Nederlanden gewaer wierd, liet sy zoo door booden als brieven de waerom van zoo eene sterke toe-rustinghe *Willem* af-vraeghen. *Willem* gaf zoo een duyfter en onbepaald bescheyd: dat dese maght in 't begin, om tegen de Turken te dienen, door meer dan eenen Oversten was geworven, ende daerom wt sijn paelen zoude verhuysen: alzooy rond-om met sijn buyren in vrede sittende, geen krijghs-volk en behoefde: dat mede stryd-baere volkeren veeltijds gewoen ende altoos gerechtighd waren eed en dienst te doen aen den geenen, van wien sy, hoewel op een onbekenden naem, geld trocken. Niet langh daer na heeft Koningh *François* sijn zoon *Henrick* den Dolfin tot Veld-heer gemaekt over een legher, die gebaet maekende van naer *Piedmond* te gaen, Spanien zoude aentasten; ende over noch een ander leger *Karel* Hertogh van *Orleans* sijn ionger zoon, om daer mede *Lutzenburger*-land te bezoeken; hem toe-voegende *Glaude van Guise*, broedervan den Hertogh van *Lotringen*. Maer *Henrick* had tot syne bestuerders de Heeren *Hanebout* en *Brissac*. Daer en boven hield *Vendosme*, de naeste Prins van den bloed, de gewesten van *Artois* in stadighe onrust; die ook, na 't versterken van *Teroane*, eene bende ruyteren van de Keyferse neder-sloegh. De Koningh zond mede aen *Rossem* in *Gulicher*-land den Heer van *Longuevalle* wt hef geslacht van *Bossu*, om met de zelve troppen den *Brabanderen* aen boord te koemen, ende de Stad-houdersse *Marie* het vuur zoo na te leggen, dat sy de *Lutzenburgers* geensins zoude konnen ontzetten noch twee heyr-kraghten teffens weder-staen. De Hertogh van *Orleans* dan over *Maes* gaende, heeft *Lutzenburgh* met slechte moeyten bemaghticht, alzooy de Stad ongeraedzaem vond zoo een onverwacht en steeuwigh vyand. (wiens maght bestond wt 12000. Duytse ende 6000. Franse voet-knechten, boven 3000. ruyteren) langh op te houden; te min vermits de Keyferse hulp-troppen noch niet en waren aengekoemen, ende de schrick onder de kleyne en groote zoo groot, dat sy liever hadden haer trouw en ouden Heer af te gaen dan de kans van den oorlogh af te wachten. Na 't vermeersteren van *Lutzenburgh* droeghen de overighe Steden de sleutels tegen; wt-gezonderd *Yvoix*, 't welk een diepe graft en moerassighe land douwe te baet hebbende, na een aenvechtingh van eenighe daghen met verdragh sich eerst op-gaf.

† *Ex literis Arnhemens. & archivi Doesburg.*
15. Onder

1542.

15. Onder dit en sliep *Roffem* mede niet, maer door het Graeffschap van *Hoern* aen de Luykeners eene bezendingh doende, verzocht (om sijn aenslagh teghen *Antwerpen* onder de as van geveynsdheyd te beter te bedecken) door hun Sticht een vryen door-tocht naer *Vrankrijk*; niet om met den *Koningh den Keyser te bestrijden*, maer om de dochter van *Navarre Willems* gemaelin naer *Cleve* over te brengen. De Luykeners gaven, na gellooten raed, den Gelderssen tot antwoord, dat sy met zoo een zwerm volx een anderen wegh naer *Vrankrijk* moesten zoeken; alzoo de Luyxer niet gewoen en waren, wtbeemisse schieren in- ofte door- te laeten: biddende, men wilde dese vryheyden niet beneemen: anders en zoudze noch de moed noch de maght ontbreken, om geweld met geweld te weeren. De Antwerpens zulx verneemende, ende niet zonder reden vermoedende dat de Geldersse op hunne Stad, welke doen in rijkdom haer weder-gaede nauwlijx en vond, het oogh hadden; (gelijk maghtighe luyden na de maet van hun goederen vol zijn van schroomte en afterdenken) ginghen in der yl eenighe ruyteren, ende zoo veel krijghs-volk als sy immers konden, wt last van *Marie* aenneemen, om de zelve met de *Peel-lander* boeren, die bereeds in 't geweer en op de been waren, te vermenghen, sterk zijnde omtrent 2000. bus-schieters; behalven 900. die staele buffen, ende andere die spiefen droeghen. Dese een onverhoeden aenval doende op etlike *Roffemse*, welke over de *Maes* ende om roof waren gegaen, dwonghen ze weder tot *Roffem* op geene zijd van den stroom den wijk te neemen. De boeren dit vluchten bemerkende, zijn, als of de vyand hier mede wt het veld gedreeven ende eene volle over-winninghe bevochten was, alle weder naer huys gestreeken: maekende middeler-wijl een onderlingh bespreck, dat sy op het klokken-geklep, als voor heen, op de oude plaets zouden by een rotten. Maer de *Raeds-heeren* van *Antwerpen*, die *Roffem* voor geen grooten Heyligh en hielden, bevolen alles tot verzeekingh van hare Stad te vervaerdighen, byzondere zorgh daer voor draeghende, dat alle wt-landers ende meest de *Cleeffse* ofte *Geldersse* op nieuws de *Overigheyd* zouden zweeren. Op dien tijd ('t welk eeniger maeten wonderlijk schijnt) zijn 'er over de duyzend hoofden geteld, welke liever koozen te ruymen ende alles te laeten staen, dan aen de Stad, terwijl sy daer binnen woonden, trouw te looven. Eenighe van hen zijn met een dreygend gelaet verscheyden: andere zeyden, dat sy als ballingen wt-weeken, ende misschien eerlangh als burgers zouden in-keeren. Daer na is de gemeente in troppen en boerschapen gescheydeld, het geschut voortgehaeld, de mueren en vesten op-gemaekt, de graften gereynighd, ende de burgerye tot het handelen van wapenen en buffen meer en meer geoeffend. 't Bewind over de krijghs-zaeken wierd *Cornelis Spaen* oud Burgemeester toe-vertrouwd; die niet en verzuymde met den synen de ronde om de Stad te doen, ook de poorten en alles gade te slaen.

16. *Roffem* onder dit van leger-stad veranderende, ende een heus antwoord geveende aen de *Brabandsse* last-hebbers, bestond syne volken (gewaerdeerd op 12000. voet-knechten ende 2000. paerden, de licht-gewapende buyten gerekend) niet wijd van *Ravesteyn* met booten en ponten over den stroom te brengen. In 't begin

deed hy, gelijk den gezanten beloofd was, geene baldaedigheyd: daer na dieper en dieper het land in-treckende, ende fiende, dat de syne nu van 't vaendel niet en konden wegh loopen; veroorzaekte door geheel *Braband* zoo eene verslaegenheyd, dat aen alle kanten de landluyden de vlekken met hun haeve en beesten verlieten, ende naer devafte plaetsen elk om zeerft toe vlooden. Zelfs de nabuyrige Steden zitterden van vrees. Van de dorpen moest *Roy* het spits eerst af-bijten; na welkers wt-roovingh hy op *Oirschot* is getooghen; ende van daer niet zonder verwoestingh van alles door *Helverbeek* en *Baerle* af-daelende, gingh sich legeren om *Hooghstraeten*; een dorp, 't welk in gebouw van verheevene huysen, in menighe van straeten en sierlijkheyd menighe Stad zoude over-treffen. Op het Slot van dese plaets hadden sich vele vrouwen en kinderen, ook etlyke edele hunne kostelste schatten, geberght. *Roffem* had daer behalven kondschap, dat aldaer groote voor-raed van kogels en bus-kruyd by een lagh gestaepeld, waer van in sijn legher groot gebreck was. Hierom liet hy het Slot dadelijken onder heftighe dreygementen op-eyffen: schattende, syne achtbaerheyd ten hooghten daer aen geleeghen te zijn, indien hy dit Huys op het spoedighste veroverde, zoo om sijn legher van allen nood-durft te verheughen, als om de andere *Brabanders* en *Antwerpens* meerder bangigheyd aen te iaeghen. De *Hooghstraeters* met kleyne ofte zonaerlingh geene bezettingh voor-sien; door het ontzagh van zoo een Veld-heer en legher, ende door 't gekerm en gewoel van den onweerbaeren hoop bewooghen, welke dickwijls den op-zet en moed van kloeke mannen verbreekt, openden voor *Roffem* de poorten; na gedaene beloften dat hy niemant en zoude deeren. Hy bleef ook by sijn woord; aengesien hy boven de bedonghene 100. tonnen kruyd, een deel yzere koghels, ende vier stucken, niemant yet af-handighde. Dese zegeningh baerde in de *Roffemse* eene nieuwe wackerheyd, merkende, dat sy bereeds zoo veele Steden van groote ofte passelijke sterkte op den rugghe hadden, waer van noch geene henluyden had derven te keergaen, ofte door een aenval verschricken. Onder tusschen beval de *Koningin Marie* by strenghe plackaeten, de goederen niet alleen ende waeren van alle in-zaeten van *Cleve* ofte *Gelder*, maer ook de inwoonders zelve in de *Nederlanden* te bezetten, ende zoodaenighe aenteykeningh daer van te houden, dat niemant, schoon onder borchtocht, de zelve gevangens en goederen behoefde te ontflaen. Die van *Monickedam* en *Harderwijk* verdroeghen echter zoo met den anderen, dat de *Harderwijkers* van zoodaene bekommeringh by haer vry zouden wesen. In die daghen is door de *Burghemeesteren* van *Hamburgh* hun Stads werk-baes *Christiaan Schelen* met een roey-draegher tot de *Overigheyd* van *Arnhem* af-geschickt, met verzoek van oorlof om de vesten en bol-werken van *Arnhem* te befichtighen, ende daer van een staeltjen te neemen voor hare Stad, welke noch eenighe werken van nooden hadde. Alzoo ook die van de * *Nieuwe* en *Oude marke* binnen *Arnhem* onder een kneekten over de drie vrye Iaer-merkten, die men iaerlijx, na oud gebuik, op den *Nieuwen markt* plaght te houden; zoo dat die om den *Ouden markt* gezeten zijnde ongehouden meynden te zijn op de voor-

* Ex autographo.

zeyde

1542. zeyde Iaer-merkten met hun vleys en vis die sy veyl hadden op den Nieuwen merkt te volgen: hebben Hertogh *Willem* met den Raed en Gilde-meesters van *Arnhem* dese haperingh aldus geflecht; dat voortaan die om eenighe vis te veylen in de Stad quamen, wt-ofte in-heymsse, binnen dezelve Iaer-merkten hun vis op den Nieuwen merkt te koop zouden brenghen. Dan dewijl het Vlees-huysaen den Ouden merkt getimmerd ende zoo in winter- als zoemer-tijden bequaemer was om met het vlees in den drooghen te staen; bevoolen sy, dat de been-hackers met hun vlees-mes op de oude plaats altoos zouden blijven, noch zonder voor-kennis van de Burgemeesters van daer gaen: ofte dat sy, zoo het hen beliefte, in de voorzeyde drie merkten en anders niet zouden volgen.

17. Terwijl het krijghs-volk te *Hooghstraeten* pannekoekt, ende in de omleggende grazighe landouw gaet vleughel-spreyden, word *Rossem* door verspieters bericht, dat *René* Prins van Oranje en Grave van *Nassouw* met eene rangelijke maght wt syne vaderlijke Stad van *Breda* was op-getrocken naer *Antwerpen*, met meeninghe om den Gelderssen in de voor-baet te wesen. Om dit te volvoeren ende naer *Antwerpen* te geraeken, moesten sy beyde door verscheydenlyke weggen op *Breeschot* wt-koemen, zijnde een dorp omtrent seven mijlen van *Antwerpen* af-geleeghen. Vermits de weggen daer in een liepen, heeft *Rossem* syne rappe en harde rotgezellen zoo voort-gestouwt, dat hy door kloekheyd die plaats in voor-raed in-nam. Maer met bekommeringh vast denkende om den aenkomenden vyand te verstricken, zaghy dat *Breeschot*, als ontbloeit van geboomte en heuvelen, sijn aenslagh niet zeer en konde voorderen. Waer over hy ongehoorde strecken versinde, belastende den synen lanx het heele veld nuyl op de buyken tegens den grond te legghen, ende den ruyteren, onder 't beleyd van *Longuevalle*, sich omtrent de over-zijd van 't Slot te verbergen. Doen stelde hy 400. zwarte Ruyters (door den Deenssen Koningh *Christiaan* gezonden, ende om hunne kleedinghe en wapenen alzo geheeten) t'eyndens het dorp slagh-vaerdigh; terwijl het voet-volk, als gezeghd, after haer op de neusen lagh, om van den vyand niet verspiet te worden. *René*, ende met naemen *Lubbert Turk*, een Geldersman doch in Keyferlijken dienst ende aenvoerder van eene bende, giffende dat dese roede door *Rossem* op kondschap wtgeschickt ende met slechte moeyten te verdelghen was, deden een aenloop op de zelve. Doch dese, gelijk sy geleerd waren, begonnen niet sluypende wijze maer op een vollen draf afterwaerts te loopen, om haer lijf quanzuys te berghen. Wanneer nu de Prins met syne voet-bende naerderde, om met den vyand te schermutzeeren, zijn de *Rossem* knechten terstond wt verscheydenen plaatsen en schuyl-winkels op-gereesen, benauwende en neder-houwende de *Nassouwsse*. Ende hoewel *René* met sijn overigh voet-volk zelf aenstapte, om de over-winningh, zoo hy meynde, van den synen voort te zetten en by te wonen; bevond hy nochtans dat 'er yet anders gaende was, ende de *Rossem* veld-reykens hier ende gins, als door een vreemde spookery, wt het aerdriek quamen op-stuyven; dat mede van afteren ende ter zijden sijn volk door *Longuevalles* ruyterye onverhoeds wierd verstroyd ende vertreeden.

De Keyfersse hier over vertraeghd en verbysterd, zaghen aen alle kanten om een goed heen koemen. De Prins zelve, sich in den drangh der vyanden beklemd vindende, gaf aen sijn paerd de sporen, ende braght aller eerst binnen *Antwerpen* de tijdinghe van syne neder-laegh. *Turk* die het aller eerst op het woord had gebraght van den vyand aen te grijpen, na dat hy een wijl tijds door heggghen en struyken tot straffe van syne roekeloosheyd had om gedwaelt, ende geloofd wierd van de *Rossem*se gevanghen te zijn, quam echter eyndelijken gezonds lijfs binnen *Antwerpen*. Wt het getal van 't voet-volk zeght men dat 'er by de 2000. haer geweer dael geworpen ende sich hebben over-gegeeven.

18. Dit verlies deed die te vooren verbaefde Stad schier van vrees en twijffel daveren. Doch behalven dat *Chalons* door syne tegenwoordigheyd de burgerye weder moedighde; vol-deeden ook de wt-landsse koop-luyden, als *Portugijssen*, *Italiaenen*, *Duytse* en *Engelsse* hunne plichten: maer voor al de burgerlijke gilden, na oude wijze gewoen zijnde op heylighe daghen by de lust het geweer te handelen; welke nu by beurten de markt bewaerden, om van daer by nood ende gelegenheyd wt last der Burgemeesteren tegens den vyand gebruykt te worden. *Rossem* zonder af-brek van de syne zoo een rijken buyten klinkende over-winningh bevochten hebbende, trock zonder langer vertoef naer de Stad. Voor eerst sloeghy sijn legher in de voor-stad, voerende den naem van den Dam, om aldaer sijn vermoeyd volk wat te ververssen. Den anderen dagh wierd met Koninghlijken pracht een Heeraut gestuyrd aen de Overigheyd, ende door de Kip-dorper poort in-gelaeten. Sijn aenbrengh was, dat sy sich den Koninghen van *Vrankrijk* en *Denemeken* geoorzaem zouden stellen, op welker naem ende zoldye de wijd-beruchte *Rossem* den oorlogh voerde; die ook de burgerye niet dan alle billijkheyd zoude voor-legghen, ende der zelve vrydommen en keuren met al wat haer lief en waerd was ongeschend laeten. Indien sy nochtans den krijgh voor den vreedde verkoosen, hadden sy het geweld van zoo veele oude en onverwinnelijke kryghers, ende over hun hardneckigheyd behoerlijke straffen te verwachten. Hy deed hier by, dat Keyfer Karel in den rocht van *Algiers* door schipbreuk in de zee was verdronken, ofte, indien hy noch leefde, door de wind aen een onbekenden strand aengedreeven, alwaer hy onder de wilde menschen van gebreck en hert-zeer moest vergaen, zoo dat sy van hem geen heul ofte dadelijken by-stand hadden te verhoopen. Sy zouden dan liever in de roede vallen, ende de twee maghtichste Koninghen van *Vrankrijk* en *Denemeken* in de armen vatten, welker legher by de hand ende geweld zoo verwaerlijk was, dat niet alleen Steden, maer ook heele rijken en landen voor hun bloote naemen behoorden te schricken. De Raeds-heeren gaven zoo een eendraghugh antwoord, dat de *Antwerpenaers* nevens Keyfer Karel geen anderen Heer en kenden, dat het ook behuyden en haere Stad vreemd en niet eerlijk genoegh doche van de eens gezworene trouw af te wijken; dat sy *Rossem* meer voor een knevelaer en schender hielden, dan voor een recht-schaepen Veld-heer, noch sijn gepoeh veel ontzagghen, ende de Keyfer, welken men nu dood wilde hebben ende van den vissen verston-den, misschien eerder zoude op-waeken, als de Hertogh van *Holsteyn* (meynende daer mede den Deenssen Koningh) ofte de Koningh van *Vrankrijk* wel zouden

1542.

vermoeden. Met dit befcheyd is de Heeraut door de zelve poort terugh gezonden, ende noyt daer na weder-gekeerd. *Roffem* hier door vergramd heeft opftaende voet de koren-meulens door den brand en andersins doen vernielen. Daer tegens bestond de burgerye (om een vryen wt-ficht te hebben buyten de veften), ende haer zwaer gefchut te gevoeghlyker op de ftroopers te loffen, die door het rijpgewas en geboomte tot aen des Stads gräften liepen) de dickfte hegghen en boomen af te kappen, geeftlijke en wereldlijke gefichten, tot groot ongerief en ooghen-leed van de eygenaers, te verbranden, om den vyand niet te goed te laeten 't welk hem tot de belegeringh ofte laeghe-legghery moght dienen. Daer en boven hadden de Burgemeesters over de Schelde wt het land van Waes, zijnde een gedeelte van Vlaenderen, 1200. steeuwighe boeren knechten ontbooden, ende met wapenen en fpiessen wt-geruft, om de burgers, die nu veele daghen en nachten after een gewaekt hadden, een weynigh te ontzetten.

19. *Roffem* merkende, dat kleynre en groote, de Overigheyd, ende Gemeente te gader wt eenen mond bliefen, vond raedzaam fyne spillen te packen ende van daer op te breeken. Want wie zoude oyt gedacht hebben, dat het kaele en anders roof-gierighe grauw in zoo eene weeldighe Stad een-zinnigh ende by haer plicht zoude gebleeven hebben? *Roffem* dan fiende hem dese hoop ontvallen te zijn, is na wt-roovingh ende verbrandingh van de nabuyrige dorpen *Merxheym*, *Dam*, *Burgesholt*, ende eenighe luffhoven van de vermoegendste koop-luyden, naer de Stad *Lier* geweeken, ende voort van daer fcheydende (nademaal die van binnen op hem vuyt gaven) met vliegende vaendels op *Ranft* ende de *Duffel* gegaen, ende naer 't verwoelten der zelve naer *Rosendael*, 't welk hy dede brandfchatten. Daer na voor den froom de *† Meth* koemende, die niet alleen breed maer ook diep en iaghtigh was, heeft wt het aangrenzende dorp kuypen, tonnen ende diergelyk tuych doen afhaelen, ende alzoo, doch niet zonder miffinghe van volk, den froom ter loop door-gewaeder. Daer na voor by *Mechelen*, ende door meenighe vlekken en boerschappen, tot kleynre vreughe der inwoonderen, fijn reys neemende, is eyndelijken de edele Stad van *Loeven* genaerderd, huyfende met fijn legher by het Klooster te *Betlehem*. Middeler-wyl wierd *Heter* en *Winkessel* door de fyne in den brand gefteeken. Inden tweeden op-tocht quam de gantse maght na ter *Bank*, ende floegh fich neder omtrent de *Bruyffelffe* poort. Te vooren hadden de *Grave* van *Warneburgh*, de *Heer* van *Ammerye* ende de *Ampt-man* van *Wals-Braband* daer binnen gebraght eene bende ruyteren, met 500. mannen te voet: doch fchattende, dat eene Stad van zoo grooten omloop als eenighe in Nederland, in-hebbende weynighe ende meest in den krijgh on-ervaerene burgers, zulk een legher niet en konde af-weeren, waren daerom met hun volk weder van vrees wt-geweeken, als mede de *Burgemeester Ian van der Tommen*. *Roffem* hier van niet onbewuft, zond fijn legher-boode naer binnen, die de Stad op den naem van den *Franffen* Koningh op-dongh, dan niet veel beter befcheyd, dan te

vooren van die van *Antwerpen* te rugh braght, ende zulk meest door in-geeven en roekelooze ftoutigheyd van de wt-landffe letter-ieughd, welke zoo wel voor hare negen Godinnen, als de burgerye voor haer wijven en kinderen, het harnas aen-trock. Onder dit was de *Raed*, op-gereyd door andere die van des vyands maght en menighte van fijn gefchut groote dinghen fpraeken, van beraed geworden, te weeten, om fijn geweld met geld af te koopen. Om dan haerzelven de Stad in geen gevaer te fteeken, ginghen fy by *Roffem* in 't legher, ende booden hem een groot deel gelds. Hy had geeyst alle noodzaekelijckheyd en mond-koft voor fijn legher, alle des Stads groote ftucken, etlyke tonnen met kruyd, ende noch 80000. goude lelien. Dandie van *Loeven* boodfchapt, dat fy niet boven de 50000. lelien wilden geeven, ende daer behalven voor 't gezelfchap van *Roffem* en *Longuevalle* wijn ende voor-raed.

20. Als dese voorwaerden ten laetften waren in-gewillighd, ende de wijn vast met paerden en fleeden naer de poort wierd gevoerd; fiet daer de klerken, die zonder laft van yemant de touwen van de ftellingh waer op de wijn en de andere waeren laghen, in ftucken fneeden ende vast lieten houden, losbrandende daer na de zwaere ftucken, die met yzere koghels waren gelaeden, op de *Roffemse*. *Roffem* roepende, het bestand hier mede verbrooken te zijn, beval den Stadwaerder *Adriaen van Blehem*, ende met hem *Damiaen van Goes* een Portugijs edel-man aldaer ter fchoulen leggende, die onder de wapen-ruft van wegghen den *Raed* in 't legher waren gekoemen, in hechtenis te houden, ende zoo langh te blyven, tot dat fy, betaelende 2000. goude lelien, weder zyn ontslaegghen. Hoewel eenighe vermelden, dat *Blehem* Schoutaet der Stad weder na binnen zoude zyn gekeerd, om des vyands verzoek de Overigheyd aen te dienen. Onder tuffchen liep 'er in 't midden vande Stad een geruchte, dat de vyand dorftende na bloed en brullende van toorn naer de merkt quam aen-zetten, ende alles zonder onderscheyd nedermaeyde, waer over veele aen de andere zijd der Stad fich van de veften neder-lieten. Dat *Loeven* alsdoen van den brand en 't verderf is vry-geraekt, daer van koemt de eer alleen aen den klerken, die op dien tijd alsleeuwen hun leeven en leeden voor de Stad te pande ftelden. Want *Roffem* daerna geen kans fiende om de Stad te vermeersteren elders fyne maght heen voerde. De klerken, welke alhier den meesten lof behielden, waren *Hugo van Heltijl* een *Groeninger*, in 't *Latijn* en *Griex* opeene wtneemende wyze ervaeren, ende naderhand binnen *Salmanica* in Spanien over-leeden; behalven *Severin van Feita* een *Harlinger*, *Christoffel Phlegel* een *Duyts* edel-man, ende *Pedro Lupo* een *Spaniard*. Dese hadden hunne mackers ende de burgers meest aen den rey geholpen, om den vyand van de veften af te weeren, biddende, dat men haer voor-beeld en voet-ftappen doch wilde na-volgen. Terwijl fy lanx de wallen de waeke hielden, waren verscheydene baefinnen en dochters van aenfien hen gediensstigh in het aenbrengghen van fteenen, koegels en ander oorloghs-tuygh; verschaffende ook, op de wyze van zoetel-wijven, alle leckernyen, drank en eet-baere waeren. Ick bevinde, dat de zelve ende met naemen *Heltijl* neffens *Daem van Goes*, die den klerken geraeden

† *Auctor* noster *Metham* annem vocat. *Fortis* *Demeram* intelligit.

1542. geraeden had den vyand tot buyten de poorten onder ooghen te gaen, door Keyfer *Karel* tot belooningh van haer yverigheyt en dienften, tot Ridderszijn verheeven. *Goes*, die daer na dese belegeringh van *Loeven* te *Lisbon* heeft wtgegeeven, roemd sich, dat de vyand door hem alleen beleefen ende van 't stormen was afgeschrickt; alzoo het Burgondisse legher nieteens wt de muymen en dorst koemen, de gezondene hulp-troppen middeler-weeghs te rugghe waren geweeken, ende de burgerye weghen hare bottigheyt in 't af-schieten der busfen by den vyand grooter spot dan bangigheyt veroorsaekte: dat mede des Stads Overigheyt hem heerlijken dank had gezeght (geheel anders dan de on-dankbare hoofden der Academie) ende met penninghen te hulp zoude gekoemen hebben, indien de Stads-kist niet wt-geteerd en ware geweest.

21. Hoe het zy, altoos heeft *Roffem* om geen tijd te quisten, sijn legher af-gevoert, *Korbeek*, *Rasburgh*, *Bloemen-dael* en 's *Hertogen-dael* in 't voor by trecken met het vuyr, en andere vlekken met eene geld-boete gestraft. Ten laetsten door het Graeffschap van *Namen* sijn wegh kiezende naer den Hertogh van *Orleans*, vernam dat de zelve in de gewesten daer omtrent de *Lutzenburgers* beoorloghde. Weshalven hy by *Mafiers*, eene Franse Stad, over de *Maes* trad, ende aldaer een weynigh, om sijn volk wat te koesteren, bleef legghen. Middeler-wyl is 'er tusschen *Roffem* en *Longuevalle* over de verdeydingh van de plunderagie eenigh kraekeel ontstaen, 't welk echter de Hertogh door sijn ontzagh voort vereffende; die van daer met groote eer en geuych weder naer *Vrankrijk* is in-geslaeghen; alshy te vooren *Roffem* en de syne, na aentellinghe van hun after-itallighe leen-gelden, naer de landen van *Gelder* en *Cleve* had af-gezonden; op het geruchte, dat de Keyferse met een geweldigh heyr, onder de Overste den Prins van *Oranje*, *Bueren* ende *Boffu*, van alle hoeken naer de *Maes* quamen aenstooten. 't En verliep ook niet langh, dat gedachte Prins in den *Wijn*-maend het gantse gebied der *Gulichers* (die nergens op verdacht waren, ende om de ellenden van *Nederland* lachten) met branden en brand-schatten door-loopende, om *Roffem* sijn stroopen te vergelden, *Sittart*, *Gulich*, *Hinsbergh*, *Susteren* en *Dueren* bemaghtighe, de muymen en wallen dael wierp, ende de grafsten toe-vulde, behalven te *Duyren* ende te *Hensbergh*. Het legher dreyghde doen met een *Gelderland* en *Cleve* in te trecken, ten ware de *Bisfchop* van *Kolen*, *Land-grave* van *Hessen* en andere *Graven* sich als zeggheren tot eene vrede hadden aengebouden. Dese door volmagtigers met de *Koningin Marie* in spraek en handel tredende, dronghen hier op, dat ondertusschen de wapenen zouden berusten. Wanneer *Marie* hier toe verstond, ende sy nochtans van den Hertogh van *Cleve* geengenoeghzaemen last hadden, ende de *Koningin* niet te min wijs maekten, dat de Vorst dit niet en zoude wraeken ofte weder-spreken; liet de *Koninginne*, vermits den over-hangenden winter ende op hoope van een bestand, ook om onnoodighe kosten te mijden, een deel volx veroorloven. In den voorgaenden tocht van *René* speur ick dat ook het Vier-deel van *Ruer-*

† *Ex schedis Doesburg.*

mond niet mis en heeft gegaen maer een harden bots wt-gestaen: 't welk een prickel was om de drie andere Vier-deelen wt den sluymerende tot reddingh van haere mede-zuster op te wecken, ende op den 21. van den laetsten Herfstmaend binnen *Arnhem* op nieuws eene groote schattingh tot stuyr van den oorlogh wt een ruym en open-hertigh gemoed in te willighen, te weeten 141000. goude guldens, yeder gulden te betaelen met een loachims daler. Zoo bangh was doen *Gelderland* voor de *Burgoense* heerschappy en hoogheyt. Maer Vorst *Willem* zulx verneemende en waer-neemende den af-tocht van *Chalons*, weygerde 'tgeen de gezanten van het op-schorten der wapenen af-gesproken hadden, gestand te doen, ende heeft onlanx daer na tegen het eynd van 't iaer in 't felste van den winter nieuwe roeden op-gelicht, ook eenighe van den *Saxenaer* en anderen te hulp ontfangen, waer mede hy den Keyferssen is te keer gegaen, ende de voor-genoemde plaetsen met grooten haest en voorspoed van de vreemde bezettingh heeft gezuyvert, ende het land van *Limburgh* vyandlijken bezocht. Voor al liet hy *Duyren* met heerlijke wallen en grafsten op-pronken, daer behalven met volk en allerley nood-durft deghe-lijken voor-sien. Daer na bestond hy de geheele maght naer *Hensbergh* te voeren, ende de zelve Vestingh te belegghen. Dan wanneer *René* van *Oranje* voort daer na met een aensienlijk heyr den belegherden te baet quam; heeft hy de Stad, doch met luttel verlies van de syne, verlaeten, ende sich zelve binnen *Gulich*, 't welk te voeren by hem was vast gemaekt, in-geslooten.

22. Onder dit was *Henrick* de anderde zoon des *Koninx* van *Vrankrijk* naer *Narbona* ende over de *Pireneesse* spitzen getooghen, om *Perpenha*, eertijds een Franse maer nu een Spaense Stad weder onder syne oude heerschappen te brengen. Wanneer eene lichte bende van Franse ruyteren door het gebergte quam heen dringhen, was 'er binnen *Perpiniaen* zulk eene verlaeghenheyt, dat de burgerye, die in menighe iaeren herwaerts van geene wt-heemse wapenen had geweeten, hare waerdste panden, vrouwen en kinderen op andere verzeeker-plaetsen liet heen voeren, ende aen 't verweeren van de Stad schier wan-hoopen, als zijnde met een ouder-wetssen zwacken muyr en geene bol-werken bewaerd. Maer *Henrick* tegens alle vermoeden sich geruft houdende, ende de *Switserse* troppen te gemoet siende, gaf den vyand tijd om sich te bedaeren ende *Perpenha* met nieuwe werken, *Italiaense* hulp-benden, geschut ende ook van ter zee met alle behoefstigheyt te steeuwighen, eer hy voor de Stad te degghen begraven was; zoo dat hy na eenighe schermutzelen met de *Spaense* en 't verbranden van etlijke plaetsen, sijn legher wederom gaef naer *Vrankrijk* af-voerde. Daer neffens hielden de Keyferse *Teroane* noch benauwd, tot dat in den Bloey-maend des volgenden iaers *Anthonis* Hertogh van *Vendosme* die van binnen met eene tamelijke heyr-kraght heeft ontzet, ende de Stad van alles verzorght. Daer na heeft ook *Annebout* met andere roeden *Landrechy*, na 't verlopen van de Keyferse, in-genoomen, 't welk de *Koningh* rond-om liet bewallen, ende daer over tot een harder stellen den Heer van *Landes* een goed krijghs-man. Doen is de *Doffin* wt last des *Koninx* met een gedeelt van 't heyr naer 't binnenste van *Henegouwen* geruckt;

1543.

1543.

geruckt; alwaer hy, vermits de Keyferse zich tegens den Clevenaer hadden gekeert, zonder vertoef *Aimeryes* en andere verlaetene Sloten vermeersterde; ende, verder wt-loopende, eene bende Keyferlijke ruyters in de voor-stad van *Binch* over-rompelde. Dan vermits sy de Stad niet maghtigh konden worden, bestonden sy tot aen de poorten van *Bergen* en *Valenchien* te moeskoppen. Daer na, wijs wordende dat de volkeren in Gelderland sterk wt de muymen quamen, zijn weder gekeerd naer het legher voor *Landrechy*, plonderende en slechtende veele kostele Sloten. De Koningh wijders hoorende, dat de Keyfer wt Spanien op-trock ende bereeds in Italien stont, om met een maght van volk naer Duytsland af te koemen, deed allen mogelijken arrebejd tot versterkinghe en voor-zorghe van *Landrechy* en andere Steden; zoo dat de Grave van *Reux* den Keyfer dienende, die een deel van 't Keyferlijke legher wt Gelderland af-braght ende ter loop voort-trock, op hoope van *Landrechy* by gebreck van voor-raed te veroveren, eene vergeeffse reys had aengevanghen.

23. Hier en boven had ook Koningh *François* den Turk te water en te land tegen den Keyfer op-gerockent. Waer over de gezanten van den Keyfer ende de Koninginne *Marie*, te weeten *Wijrich* Vry-heer van *Kyiechingen* ende *Vigle Ayt* van *Zuichem*, die in den begin deses iaers naer den Rijx-dagh te *Norenbergh* en Koningh *Ferdinand* waren af-gevaerdighd, aen den Standen klaghtigh zijn gevallen: ende niet alleen te weghen braghten, dat de heftighe beschuldighen van Vorst *Willem* en syne moeder, over de moedwillen en brand-stichtinghen door de Keyferse in Gulicher-land aengericht, wierden beantwoord, maer ook der zelve verkreeghene daghementen voor 't Hof-gericht van *Spier* tegens den Grave van *Bueren*, den Heer van *Bossu* en andere Hop-luyden op-geheeven, ende de gantse zaak gesteld tot de wt-spraek van den Roomssen Koningh ende de Rijx-Standen. Daer na beklaghten sy met op-gezochte en wijd-loopighe woorden den Vorst van *Cleve*, dat door sijn toe-doen en aenraeden de Koningh van *Vrankrijk* onder de aenvoeringhe van *Rosssem* Nederland in iammer en roeren braght, verzoekende over zulx, dat de Clevenaer sijns plichts moght vermaend worden, het bezit van Gelderland ontledighen, ende verstooringh doen van de voorighe schade. De Heer van *Granvelle* hier op in-vallende, vertoonde daer nevens, dat de Keyfer met de Rijx-Vorsten een loslijk op-zet genoomen habbende van tegens den Turk aen te gaen, door den onverwachten krijgh van den Franssen Koningh en Hertogh van *Cleve* was te rugge gehouden, ende gedwonghen al sijne maght tot verweeringh van hem ende den sijnen te bestaeden; te meer alzo de Fransse groote dinghen van de Turxe vloot wt-stroyden, ende een zonderlinghen toe-verlaet daer op hadden: *Wesbalven* by haer hulp verghde teghen den Frans-man ende sijn eed-genoot Vorst *Willem*, die des Keyfers heylighen yver en 't gemeen welvaeren van Duytsland alleen verhinderden. Wanneer daer op dien tijd tusschen de Cleefse en Keyferse gemaghtighe mede hooghe woorden reesen over het recht van 't Vorstendom *Gelder*; wierden by *Ferdinand* ende de Standen eenighe verkoofen, om over en weder vredes-middelen voor te wenden, ende hadden zoo veel in de zaeke gewerkt, dat sy bereeds in zommighe hoofdstucken over een quamen. Maer Hertogh

Willem onder dit door Fransse penninghen, zoo men zeght, bekoord en om-gekocht zijnde, heeft het gehandelde van syne gezanten niet willen gestaeden. Een weynigh daer na is de Keyfer zelve naer *Spier* gekoemen, daer de Bisschop van *Colen* ende de gezanter des Hertoghs van *Saxen* voor Vorst *Willem* een woord ten besten spraken. Dan de Keyfer elders heen spoedende gaf ze alleen dit bescheyd, dat hy na geene vrede wilde lusteren, zoo *Willem* het Vorstendom van *Gelder* teffens en voor altoos niet af en stont; noch van sijn voor-nemen af-wijken, schoon genoomen ook de Turk middeler-wijl met alle geweld in het Christendom moght in-breeken. Effenwel verwierven sy op den Rijx-dagh tot *Norenbergh*, door toe-doen van *Granvelle*, een kort wapen-bestand, 't welk echter de Keyfer, zoo haest hy op den Duytsen bodem was, na sijn believen zoude moghen verwerpen en op-zegghen; blijvende *Sittart* en *Hensbergh*, beyde sterke Vestinghen, in des Keyfers geweld, onder beloften van middeler-wijl eene vol-koemene vrede te bekoppelen. Want de Rijx-Standen dese zaak meer, wt nijd van de Oostenrijxe hoogheyd dan wt liefde tegens *Willem*, zoo zeer be-yverden; dat sy, al eer die oopen goeden voet gebraght ofte 't eenmael af-gemaekt was, yet tot den Turxen krijgh t weygerden toe te legghen. Daerna hebben ook de Geldersse Staeten op eenen land-dagh binnen † *Gelder* met den Hertogh gesproken over eenighe voor-waerden van vrede tusschen de kraekeelende Heeren. Doch alzo sy het bom-gat noch niet vinden en konden, ende den voor-slagh van de Keyferse al te hard en bezwaerlijk oordeelden; rieden sy den Vorst sijn toevlught te neemen tot de wapenen, ende, tot voort-zettingh van den oorlogh, binnen yeder Vierdeel vier last-hebbers te stellen, twee wt de *Ridderschap* en twee wt de *Steden*, om met mal-kanderen raed te pleegghen, ook tot stuyr van den krijgh penninghen op te lichten, ende daer voor de gemeene lands goederente verzetten.

24. Als in 't voor-iaer de Koninginne *Marie*, welke den Gelderssen oorlogh zeer behertighe, *Philips van Croy* Hertogh van *Aerschot* met een deghelijk heyr ende een groot gevolg naer *Hensbergh*, om alle noodzaekelijckheyd daer binnen te brengen, had af-gestuurt; is het gebeurd, dat de gemelde *Croy* in 't wederom keeren by *Sittart* door eenighe Geldersse en Cleefse wierd beiegend. Alhier op een ongeleegen plaets be-trapt ende niet te min benoedighd om een kans te waeghen; is na een scherp en langh-duyrigh schermutzel, na dat het voet-volk van haer eyghen gesleep wt het gelid was geraekt, op de vlught gedreeven; hoewel hy in den aenvangh meester was. Men geeft wt; dat 'er in dit ge-vecht omtrent 3000. Keyferse voet-knechten zouden zijn gebleeven, ende noch ongelijk meer gevanghen genoomen; met verlies van hun geschut ende al den tros. Al het welk wanneer de Geldersse en Cleefse naer *Ruermond* hadden gevoert, zijn sy voort daer na in de landen van *Limburgh*, *Dalem* en *Valkenburgh* gevallen; daer sy een grooten buyt by een haelden. Over dese zeghe-ningh heeft men door geheel *Vrankrijk* groote vroolijckheyd getoont, ende, wt des Koninx bevel, binnen *Parijs* een by-zonderen bid-dagh

† Ex literis Wittenborstij ad Neomag.

† Ex chartis Doesburg.

gehouden.

1543. gehouden. Op het eynd van den Soemer-maend het beleg van *Hinsbergh* hervattende, wanneer sy eens en andermaelen hadden gestormt, is *René van Nassouw* met nieuwe ruyterye by de werken gekoemen, dieze wt de plaets ioegh, ende daer en boven *Montroye* met het Slot veroverde, ende na voorgaende plonderingh verbernde. Maer *Nassouw* hier niet langh vertoeyende, was genoodzaekt sich met syne ruyters naer Braband te spoeden, ende van daer naer Henegouw tegens de Fransse. Ondertusschen had sich in 't leger van Vorst *Willem* min ofte meer onrust verheeven, om welke te dempen alle naerftigheyd gedaen wierd, ende daer toe meest gebruykt *Marten van Rossen*, als staende by het krijgsh-volk in de hooghste achtighe en ontzag. Dees onder andere by sich neemende den Heer van *Welle*, een man die van den oorlogh ende wapen-handelingh groote kennis had, ende nieuwe aenslaghe in de winkel van sijn hoofd sineedende, verhiel sich omtrent *Wou-denburgh* op de grenzen van de Velouwe, in-neemende daer omtrent de Stad van *Amersfoort* in 't Sticht van Utrecht, ende daer behalven in Braband *Helmond* en *Eyndhoven*; alwaer hy ook eene bende ruyteren over-viel, ende de gevangens meest van adel zijnde naer Gelderland wegh voerde. Vermits *René* hem geen langhen tijd vergoft, maer met een vaerdigh legher voort na stapte. Doch de veroverde Stedekens als kleyn van om-loop en gewicht zijn by *Rossen* weder verlaeten; na dat hy al het goud en zilver zoo gemunt als ongemunt en andere kostelijckheyd als met een bessem daer wt geveeght hadde. Te *Amersfoort*, wanneer hy op Braband ylde, had hy slechts 100. ruyters tot bezettingh gelaeten, onder den Oversten *Meynart Ham*, die de aen-koemste van *René* van verre ruykende, van stonden aen wt de Stad weeken, ende sich met hunne andere mackers naer Braband verwoegden. De troppen van *Rossen* begreepen te gader 25. vaendelen knechten ende 1200. ruyteren. Wanneer hy de Stad won, had hy nauwlijx eenighe stukken ofte gereedschap by de hand: desen onaengesien liep hy storm. Ende weerden sich de burgers zoo manlijken, dat de Stad in den vijfden aenloop eerst met *Rossen* verdroegh: vermits sy geen krijgsh-volk te baet en hadden. Hop-man *Ian van Voort*, tot beschermingh van de vesten aengenoomen, was ter quaeder uyre rechtevoort wt-gezonden om de Nykerkers te bestormen, die ten zelven tijde zoo op hem hadden gekookt, dat hy leelijken af-geroest ende veriaeghd schier met alle de syne in den loop bleef. Men wil zegghen, dat doen wt de bloote Stad van *Amersfoort* gehaeld ende by een geschraept zijn 80000. Rijders, yeder Rijder gerekend tegens 24. stuyvers; waer onder mede begreepen zijn de ringhen van byzondere burghers, behalven andere zoo geheylighe als wereldse kleynoodien en cieraeden.

25. Die van † *Wageningen* siende van verre een duyftre donder-wolk zwanger van onweder over de landen koemen, vonden goed by tijds op te waeken ende van den Keyfer een vry-brief te verwerven. Desen onaengesien onder-stonden de knechten van *Thiel*, die misschien aen desen af-val en week-moedigheyd geen behaeghen

† Ex diplomate Carol. Imp. & literis Thilensium.

hadden, een in-val en groote schade te doen in de vryheyd van die van *Wageninghen*; die hier door geterghd, zommighe wt den hoop by 't hoofd greepen en gevangelijk wegh voerden; welke zy echter over-boodigh zeyden te zijn wederom te ontslaen, zoo die van *Thiel* maer wilden looven hier namaels hunne weder-zaet niet in-breekigh te maeken: anders dachten sy wederom toe te tasten, ende leed met leed, schade met schade te vergelden. Die van *Thiel* dienden hier op, aen dit verwijt geen deel noch maght te hebben over het krijgsh-volk; ende dat sy sich te vooren niet als zaak-weldighe, maer als tusschen-spreekers en leden van een Vorstendom, hadden aengeboden, ende al noch geneyghd waren het onverstand ten beyden zijden te slechten; verzoekende derhalven, dat sy een af-schrift van hun vry-brief wilden overschicken, ende die van *Thiel*, gelijk voor heen, voor goede nabuyren aensien. Doch dese schillingh heeft noch een wijl daer na gehanghen: alzo ick bevind wt een brief van *Geeraerd van Bueren* aen *Ielis van Rhijmsdijk*, dat de bezettinghen van *Thiel* sich naderhand verzeekert hebben van *Frans Verway* ende sijn zoon burgers van *Wageninghen*, ende aen *Marten van Rossen* geschickt om een eyndelijk bescheyd te hebben; verwachtende dat de *Wageningse* insgelix zouden doen, ende middeler-tijd onverbreekelijk houden hunne stille-zaet met die van *Rhenen*, ende de zelve burghers den stroom zoo wel laeten gebruyken, als of sy op haer eyghen aerde waren. Ook heeft de Keyfer, * op de bede van *Bernard van Duyven Bevel*-hebber van de Iannijten tot Utrecht, den *Bevel*-hebber tot *Arnhem* en *Nymeghen* v'zaemen met sijne goederen en pachthoven staende desen oorlogh genoomen in sijne hoede en stille-zaet; indien Heer *Bernard*, belanghende sijne erf-steden onder de dorpen van *Ameronghen*, *Doren*, *Koten*, *Seyst*, *Lambroek* en andere, gelijke veyligheyd van den Hertogh van *Cleve* konde bedinghen: Vergunnende de Keyserlijke wapens voor de huysen van *Arnhem*, *Nymeghen* en hunne andere gronden af-gemaeld ofte vast gespijkerd te worden; ende beveel doende aen sijne Stad-houders en Ritmeesters zich hier na te richten, ende dese geleyde binnen de paelen van hun ampt te doen wt-kondighen. Met dit verstand, dat zich de gedachte *Bevel*-hebber ofte sijne dienaers den krijgsh niet en zouden onderwinden, nochte onder dexel van desen doen ofte vervolgen eenighe zaeken welke den Keyfer ofte den sijnen hinderlijk moghten zijn: met kondschap, klokken-slagh, wapen-gerucht, na-iaeght, boom-slytinghe, ofte met steeghen en straeten te vergraven, brugghen af te werpen, vyanden ofte 's vyands ronden by-stand te doen; maer zich in alles draeghen als verdinghde luyden. Ook onder dese bepaelinghe, dat de goederen daer *Ian* ofte *Marten van Rossen* deel ofte eygendom aen hadden, als mede der geener die onder den Franssen Koningh, den bond-genoot van den Turk, dienst hadden, hier in zouden onbeklemd zijn.

26. Die van de Velouwe † en 't Graeffschap *Zutveen* diergelijke schoeyen aen-treckende, hebben sich doen mede met de *Ridderschap* en *Steden* van *Over-Yssel*, ende met naemen die van *Zalland*, *Twent* en *Vollenhoe*; in eene weder-zijdsse stille-zaet in-gelaeten; zullende duyren van den 16. May tot den wt-gangh van den oorlogh,

† Ex antiquis schedis.

* Ex autographo.

ende staen aen het bebaeghen van den Keyfer en Vorst Willem. Onder dit zouden ook de aldaer geleegene Steden hunne weyden en landen en beschedighd gebruyken, bouwen en beweyden; als mede die van den adel, ende voorts alle geestlijke ofte wereldlijke ten platten lande woonende ofte ge-erfde onderzaeren, onwtbeschedighden ook zelfs de krijghs-luyden, voorbehouden elk sijn kerk- en moelen-wegh: doch de een zonder geleyde in des anders bedrijf niet koemen, noch onder een verkeeren en handelen; ofte anders, na krijghs-gebruyk, voor vee-baer en vyanden gehouden worden. Met onderscheyd, dat de onderzaeren, die eenighe ervenis leggende ofte schulden wt-staende hadden in des anders gebied, door de hen dienende huys-gefinde ofte andere byhaer te schicken na hunne dinghen zouden moeghen om-sien, de pachten inmaenen gelijk in tijden van vreedde, noch in de schattinghen hoogher aengeslaeghen worden dan de naestgezeetene. De over en weder gestil-zaetede landen moghten den Yssel-stroom met het lijn-pad, ende voorts de zee met hun eyghen vaer-tuygh en koopmanschappen, op behoortlike geleyde aen een yegelijk buyten sijne kosten te leveren, onbespeerd gebruyken; mids voor heen meldinghe doende van de goederen en luyden, ende volle zeekerbeyd genietende terwijl sy wt waren om zulke brieven te werven. Alle adellijke ofte andere huysen, geene huysen van geweld zijnde ende waer wt geene daedelijke vyandschap wierd gepleeghd (hier onder mede gerekend Arkelsteyn, vermits het ontveest was) zouden aen dese en geene kant vry zijn, nochte af-gebrand, in-genoomen ofte van den vyanden gesterke worden: ende wat over-greepen ofte schade hier tegens gebeurden, die zoude men straffen en beteren. Soo ook de Keyfer ofte Vorst Willem eenighen tocht wilden doen, ofte hun leygher staen voor d' eene ofte d' andere Stad ofte Slot (t welk hen onverbooden was) zouden de onderzaeren, schoon in geene bezoldinghe ofte dienst zijnde, effenwel hunne Overigheyd alle hulp en toevoer moeghen doen; doch vanghbaer zijn, indien sy daer over zoo binnen als buyten hunne bepaelingh wierden betreden. Die om toe-stemmingh van beyde Heeren te erlanghen sich lieten gebruyken, zouden wt-stel hebben van een vollen maend, ook middeler-wyl zoo te land als te water veyligh zijn, ende hun wedervaeren voort aen de andere moeten over-brieven. Ende zoo misschien dese handelingh wierd af-geslaeghen, zoude de stil-stand zonder wydere wtschryvingh daer mede wt en af zijn. Die van Over-Yssel zouden binnen tien daghen aen de Stad Zutveen doen boodschappen, of de Borgoensse begeerden roe te staen, dat het Graefschap en de Velouw onverdinghd en ongebrandschat zouden blijven. Daer na is de tijd bepaeld tot aen den vijftden van den Herfft-maend, ende de landen van den Over-Ysselsschen Stadhouder den Grave van Buyren hier mede in-geslooten, doch niet het Neder-Sticht. Dit wijselijk ende ten beyde zijden effen oorbaerlijk verdragh, was als een waer-borghe tegen den dagelijxen pijn-bank van de vrees van plonderingh en over-val, welke, als aen een zijden draed den luyden over 't hoofd hangende, zomtijds de schroomachtighe gemoederen zwaerder quelt en ontrufft, dan het quaed dat voor de deur en op de lippen is.

27. Na gehouden vergaderingh der Rijx-standen binnen Spier, gaf de Keyfer bevel aen syne krijghs-Overifte, in Duytsland allenthalven volk op te lichten. Hy zelve den Rhijn af-zakende naer Bon, en vanden Biffchop van Colen met demoedighe eerbiedenis ontfanghen zijnde, heeft syne heyr-kraght aldaer eenfdeels geworven,

ende eenfdeels over-sien; vindende 14000. Duytse voet-knechten voor geld gehuyrd ende 8000. half Italiaenen en half Spaeniaerden. Over de Spaeniaerds hadden 't gezagh *Alvares de Sande*, ende *Lodewijk Perez*: over de Italiaenen *Camillo Columna* ende *Antonio d' Auria*, die de oudste ende hen best bekende zoldaeten in Italien hadden wt-gekipt. Daer nevens had *René van Oranje* 12000. mannen te voet ende 2000. paerden toe-gebraght. Noch waren 'er by de hand 4000. wt-geruffte ruyters zoo Duytssers als Burgondiers, ende 600. licht-gewapende, ten deel Italiaenen, ten deel Albanoisen. Over het geheele legher stelde hy tot Maerschalk *Ferdinando Gonzaga* Onder-Koningh van Sicilien: *Stephano de Columna* een geslepen krijghs-man tot op-siender van 't leger, en *Iacobo Medicis* tot meester van 't geschur. Aen *Francisco de Assy* broeder van den Vorst van Ferrara, gaf hy in 't byzonder het bewind van etlijke ruyter-schaeren. De Keyfer tot vermeerderingh van sijn ontzaght rechtevoort, hoewel teghen sijn gewoonte, in verguld schar-laeken sich vertoonende, ende vermaenende dat sy haer alle als mannen zouden draeghen, is in drie tochten van Bon de Stad Duyren genaerderd. Dese Stad op de paelen van Colen ende een goed eynd weeghs van den Rhijn-kant af-geleeghen, is in den † Romeynen tijden voor eene boerschap vermaerd geweest, ende naderhand in den iaere 1134, wt-wijfens het op-schrijftraen de poorten, Stads-gewijse met mueren om-ringhd. Maer op desen tijd menighmaelen wt-geleghd ende herbouwd zijnde, wierd schier voor onwinbaer gerekend. Want sy met een steenen muer en dubbele graften zoo was om-vanghen, dat 'er tusschen de buyten- ende binnen-graften een steeuwighe dijk ofte wal in 't midden lagh, van die hooghte dat sy den om-loop van de geheele muyr tot aen den kruyn toe als een scherp en schuttinghe bedekte; welk muyr ook niet lichtelijken door het geschut was te bereyken, zoo langh de dijk als een scheid-pael tusschen beyden stond. De wal kond mede niet wel beklommen ofte vernield worden; de graft niet alleen in den wegh, maer ook den dijk doorgaens met schantskens bezet zijnde, bequaem om daer wt met gemak en kleyne moeyten de beleggers onder de voeten te schieten. Daer en boven had de Stad zoodaenighe laeghte, onderom om zulke heuvels, dat, vermits de verte welke daer tusschen de Stad ende de heuvels was, het geschut de Stad ofte de wallen niet zeer en konde deeren. Het opperbestuyr daer binnen had, wt den naem van Hertogh *Willem*, *Geeraert van Vlatten* een Gulicher edelman, langh in den oorlogh op-gevoed, die eene sterke bezettingh by zich in de Stad hadde, te weeten 2000. wel bedreevene knechten ende 800. ruyteren, behalven de burgery, welke in yver en dapperheyd het krijghs-volk niet toe en gaf. Nauwlijx had sich de Keyfer tegen over de Stad neder-geslaeghen, wanneer die van binnen eene van syne ruyter-benden om kondschap wt-gereeden, na een heftigen kamp, zoo benauwdend, dat 'er onder andere van de Keyferse op de plaets bleeven legghen een edel-man van Mantua met een Albanois van grooten huysse, ende noch een oud Overste der Grieken gevangen wierd.

† Tacit. cum in vico Marcoduro Ubiorum cohortes caederet Civilis.

1543.

28. Maer de Keyfer voor best houdende met de zaaken voort te vaeren, na dat hy de gelegenheid van de Veffingh eenigher maeten had beschouwt, beval van ftonden aen de grootfte ftucken voort te haelen; waer mede de dijk hier ende daerzoo is aengegreepen, dat de Italiaenen en Spaniards wt eygen drift en ongeheeten daer op aen-vielen, door-waeyende de graft, waer van het water, vermits de wt-droogende hitte des foemers, qualijken boven hunne navels konde reyken. Onder dit ftonden 'er twee Duytfe benden slagh-reede, om op den vyand van buyten te paffen; alzoo deroep gingh, dat *Marten van Rossen* met eene fteeuwighe maght op de been was, om de Keyferffe, wanneer fy befigh waren met de Stad te beftormen, met ernst aen te taften. Doch de Keyfer fich fpuellende *Roffems* komfte voor te koemen, fpaerde geen en arrebejd, om de Stad, eer hy op fijn fprongh was, tot het over-geeven te dwinghen. *Gonzaga*, eerft verftoord zijnde dat de fyne van zelfs den dijk ginghen beklimmen, liet ze ten laetften, geen middel fiende om hunne hollende hevighheid te bedwinghen, op Gods genade voort-vaeren. Onder dit ftonden de vermeefters van den dijk als tuffchen den hamer en 'taenbeeld, ende wierden met groote en kleyne buffen in 't honderd neder-gefchooten. Op dat fynochtans niet en zouden fchijnen monickenwerk gedaen te hebben, vlooghen fy met eene ongelooflijke vuyrigheid na de tweede graft, klauterende langhs de fpiessen ende de t'zamen-geslaegene ledders tegens de fteyle fcheuren van de muyr: alwaer fy hand aen hand ftreeden, doch met bloedighe hemden weder naer hun legher gedreeven wierden. Maer op ftaende voet weder-keerende ende de veroverde plaets in-houdende, terwijl de Keyfer zonder op-houden op de veften blixemt, ende den belegerden geen tijd en laet om de gaeten te stoppen, hebben den storm met meerder hardneckighejd hervat, in 't by-wefen van den Grave van *Feria* ende *Gonzaga* zelve, die den hitzighen hoop grooter moed in-fpraken. De Stad-houder *Vlatten*, by hem hebbende het wt-fchot van etlijke mannen, had fich doen ter tijd geflooten in een hooghe huyfingh op de kant van de wallen; waer wt hy den vyand tot noch toe zeer befchadighe. De meesters van 't gefchut zulx op het aenwijfen van *Gonzaga* verfpiedende, mickten met eenighe van de zwaerfte kogels op het huys, die het dack door-breekende, *Vlatten* ende fyne kloexen mede-gezellen met een vreesfelijk gedruys om verre fchooten. Dese onverwachte ramp deed die van binnen zeer verflaewen, die ook daer na fich flapper verweerden. Maer de Keyferffe na de fcheur-gaeten allenthalven op-klimmende, dronghen eyndelijken met hunne vaendels tot op de muiren, ende niet achtende de vuyren ende door de burgers af-geworpene peck-kranfsen, zijn met eene ongehoorde raffighejd ende tegens vermoeden van yeder een op den 24. van den Oogft-maend, na omtrent twee daghen stormens, meesters van de muiren en Stad geworden.

29. O iammer van dien dagh! ô onmensfelijke woeleryen, welke den burgeren doen, ende met naemen het volk van oorlogh, zijn op den hals gekoemen! Alzoo ick befchreeven vind, dat fy schier alle tot een toe zijn neder-gemaetf ende door de fcherpte geiaeghd, meest door

wraek-gierighejd der Italiaenen en Spaniards, om dat 'er 600. van hun lands-luyden zoo in 't in-neemen van den voor-muyl als in 't over-waeyen van de grafien waren gefneuveld. Indien 'er eenighe, byzonderlijken van de burgers, in 't leeven zijn gelaeten, die wierden zwaerlijken gepijnighd en mishandeld, om hare verfteekene goederen aen te wijfen en over te geeven. Zelf de onweerbaere hoop en bleef niet verfoond ofte ongefchend. Voor 't laetste is de Stad, na geleedene plonderingh, door een onverhoed ofte gemaekt vuyr, in den brand geraekt; zoo dat de kerk met een fteylen aenfienlijken tooren te niet ofte t'eenemael te fchanden is gemaekt. Binnen *Duyren* * plaght vertoon te worden het hoofd van *Anne* de moeder van de H. maeghd *Marie*, ende iaerlijx tegens den 26. van den Hoymaend van al de wereld befchouwd: 't welk de Spaniards, die in over-geloovighejd en afgodery alle andere volken te boven gaen, met groote deemoedigheid naer het Francifcaner Klooster over-droeghen, op dat het te gelijk met de kerk niet en zoude te loorgaen. De Schrijvers melden, dat 'er binnen de Stad zijn omgekoemen meer dan 2500. menschen. † Tot zoo een ongenadighen handel gaf mede vooreen groot deel oorzaak, dat het volk van bezettingh, wanneer de Keyfer de Stad op-dongh, fmaedelijken had voor-geworpen, als of fy geen nood en hadden van eenen die al over langh van de viffen was gegeeten. Want de Clevnaers dese meeninghe, van dat de Keyfer na de neder-laghe van *Algiens* was verdrongen, zoo zeer hadden in-geprent, dat ook de Vorft zelve, zoo men voor-geeft, aen zulk een gevoelen vast was: ia zoo zeer, dat fy aen den geenen geen geloof en gaven die niet alleen en verklaerden den Keyfer gefien maer ook met den mond gefproken te hebben. Van welke klucht de Franffe voor wt-froyers wierden geoordeeld; op dat de Cleeffe niet en zouden bezwijken, ofte, wt ontzagh van des Keyfers maght, verdraeghen. Dan de Keyfer hield het daer voor, dat die van *Duyren* dese plaeghen en ellenden niet te onrecht hadden bezuyrt, op dat de andere aen haer een fpieghel moghten neemen, en fyne ongenade door eene tijdighe buyghzaamheid te gemoet koemen. De naest aen-buyrende zoo Cleeffe als Gelderffe Steden hebben hier op zonder langher beraed den Keyfer wt vrees binnen gelacten. Alzoo hy voort daer na fijn legher naer *Gulich* voerde, ende van daer op *Ruermond*, een mede-hoofd-ftad van Gelderland op de Roer en Maes geleeghen, ende beyde plaetsen door goedwillighe over-gaef in fijn geweld kreegh. Daer na heeft *Venloe*, insgelijx eene Gelderffe Stad, een beleggh van etlijke daghen wt-gehardet hebbende, in handen van den Keyfer den eed gedaen.

30. *Willem* (die † binnen *Duffeldorp* huys houdende noch onlanx te vooren, te weeten op den drieden van de Herfst-maend, zich heel hertigh ende noch als Hertogh van Gelder had

† De hac *Marcodurensium* strage extat non in-elegans, numerale, authore, ut apparet, aliquo partium adversarum:

DVra InCensa IaCet, dVra CerVICe rebel-

LI;

QVo rVIi, aVgVstI MensIs & ensIs erat.

‡ *Ex novissimis Ducis literis ad Gelros.*

Q 1 4

gehouden,

* *Ex Test-*
machers.

1543.

gehouden, ende, op een ydel vertrouwen dat de vier Keur-Vorsten aen den Rhijn de zaeken nochmaels zonder wijder land-verderf zouden middelen, de syne doorgaens door vleyende brieven tot trouw, eendragt en mannelijken tegenweer vermaent; met verbod van buyten syne voor-kennis eenigh beslagh te maeken, ofte met de Burgoensse bazuyn-blaesers en gezanten tot sijn after-deel te handelen) was rechtevoort door zoo veele ongelucken getemd en als bedonderd, ende achtende daerom de hoope van sijn heyl en landen te staen in de bloote genade des Keyfers, gebreykte by den Keyser geene andere voor-spraeken dan den Prins van Oranje René van Nassouw, Hertogh Henrick van Brunswyk, ende Herman Opper-Bisschop van Kolen ofte syne gezanten. Door de zelve in 't legher geleyd zijnde bad ootmoedelijken den Keyser om vergiffenis; voor-wendende meest de iaeren van sijne brosse en onbezuyfde iongheyd, welke lichtelijken van het rechte waghen-spoor was af te brengen; daerby doende, dat dese sijne schuld en voor-standighe trouwigheyd tegens den Keyser gebeterd en wt-gewist konden worden. De Keyser ofte wt sijn naem de Cancelaer dese redeningh op-neemende, gaf tot antwoord, dat de Keyser bemerkende sijne onderdaenighheyd, ter eeren van God waer toe hy alle sijne aenflaghen was richtende, ook om de voor-beede van sijn broeder den Roomssen Koningh ende van de Vorsten en Standen van 't Rijk, maer meest wt een ongeveynsdon zucht tot vreedde, ende om alle onheylen te verhoeden welke wt desen oorlogh over de inwoonderen der landen van Gelder en Zutveen niet alleen maer van geheel Duytsland waren bescheerd, dit sijn verzoek genadelijken aennam. Doen zijn 'er door de Keyserse volmagtigters eenighe hoofd-stucken op het wit gebracht, ende in den Herfst-maend beteykend: Dat hy in de gewestene ofte landen, welke hy hadde ofte door 's Keyfers gunst weder zoude bekoemen, het geloove ende de gewoonten van de Roomse kerk zoude behouden, ende wat daer in veranderd was op den ouden leest herstellen: den Keyser, Koningh Ferdinand, en 't gantsse Rijk trouw ende gehoorzaamheyd toe-zegghen: afstand doen van sijne Deensse en Fransse verbonden: tegens den Keyser ofte sijne erven naemaels geene verbinteniissen in-gaen, maer den Keyser, Rooms Koningh en hunne na-zaeten allenthalven daer in sluyten: sijn op-spraak en het besit van 't Hertoghdom Gelder en Graefschap Zutveen af-staen en ontruymen, ende voor altoos aen den Keyser en sijnen nakoemelingen over-draeghen: De Geldersse met sijn volk van oorlogh en bezettinghe van sijnen eed ontslaen: ook tot weder-veroveringh van alle plaetsen in 't Vorstendom en Graefschap, indien eenighe sich weygerden goeds moeds te geeven, de hulpe-lijcke hand leenen. Daer tegens zoude hem de Keyser Gulicher-land weder ontleedighen, maer Hinsbergh en Zittart zoo langh te pand houden, ter tijd toe hy van des zelfs standvastigheyd ten vollen was verzeekerd. Het Slot, de Stad en de geheele vryheyd van Ravesteyn, als een Brabands leen, zoude Willem den Keyser in handen geeven, tot dat hy daer mede van den Keyser weder wierd beleend. Alle Keyserlijke onderzaeten zouden hunne goederen binnen Willems gebied vryelijken genieten. Dit alles zoude Willem te deegh wt-voeren, ende de Keyser hem wederom

voor een Rijk-Vorft erkennen, beschutten ende voor-staen: daer en boven de merkelyke onkosten van desen oorlogh, als mede de schade sijner onderdaenen, ende de op-komsten wt de landen van Gelder by den Vorft op-gebeurd, van hem ofte sijnen erven noyt weder vorderen.

31. Daer na heeft de Keyser, ontvangende en doende behoorlijke beloften, Willem sijn Vorstendom weder ter hand gestelt, ende des zelfs onder-zaeten (voor-behoudens het Rijk sijne hoogheyd) den voorighen eed quijt-gescholden. Ingelijx is Ravesteyn onder plicht van manschap, welke den Keyser als Hertogh van Brabant toequam, weder in-geruymd: alle onghelijken wierden aen weder-zijden in 't vergeetel-boek gesteld, ende de gevangens zonder los-geld op vrye voeten. De Staeten van Gelder kreeghen alle last, den Vorft ontbonden te houden van alle verbinteniissen met hen gemaekt. Dit alles hebben Karel ende Willem zonder arghelist door het aenhanghen van hunne zeghelen alzo bekraghtigt. Eenighe willen noch, dat de Keyser mede aen Willems onder-trouwde Iohanne van Albret dochter des Koninx van Navarre goed geleyde had verleent, om wt Vrankrijk door de Nederlanden af te koemen. Doch hier van en vind ick niet in onse land-boeken; te min, alzo Willem naderhand (het houwelijk van Iohanne af zijnde) met de dochter van den Roomssen Koningh Marie van Oostenrijk in beloften en echt is getreden; Iohanne daer en teghen in 't iaer 1548. met Anthonis Hertogh van Vendosme, ende moeder geworden van Henrick den vierden, Koningh van Vrankrijk en Navarre. Immers is 't waer, dat de Koningh van Vrankrijk, terwijl de Keyser den Clevenaer bezoekt, Lutzenburger-land met sijn legher is in-getrocken, willende dat synes zusters dochter Iohanne, opentlyken voor twee iaeren met den Vorft van Cleve in Vrankrijk getrouwd, te gelijk haer man te huys besteld zoude worden. Wanneer sy dien volgens op Soissons was gekoemen om van daer tot den Koningh te reysen; liep over al de tijdinge, dat Hertogh Willem bereeds op de knyen was: 't welk ook veroorzaekte, dat de Princes half met haer wille weder naer huys keerde; als de welke niet van zelfs maer op het aendrijven van haer oom den Koningh, ende daer behalven in haere onmondighe iaeren wanneer haer oordeel en wille noch niet rijp en waren, in dit houwelijk had bewillight. Als daer na Willem, volgens sijn eed en over-komst met den Keyser, een boodschapper zond aen Koningh Francois, om het verbond niet hem getroffen op te zegghen; verzocht hy meteen, dat men hem syne gemaelin wilde laeten volghen, voor de welke hy vast geleyde by den Keyser hadde bedonghen. Doch de Koningh diende hier op, dat het aen hem niet en hadde geschort dat den Vorft sijne vrouw niet en was geleverd, ende ook by tijds een legher tot sijn ontzet toe-geschickt; hebbende zelfs meer gedaen dan hy was gehouden te doen; maer al de schuld op den Hertogh quam, die de bezwoorene vriendschap eerst had op-gekondight, ende, zich zelven grootelijx vergeetende en vergrijpende, zoo eene schande en slavernye op sijn hals gehaelt: dat men voorts de wegghen niet en konde gebruyken, noeh levens-middelen voor grootere troppen na-zenden. Belangende sijne nichte, stond het den Vorft vry, na haer ende haer ouderen meeningh te verneemen: alzo by in geen zaak meer aen den zelven was gehouden.

32. Daer

1543.

32. Daer na is, het eene ongeluck het andere als op de hacken volghende, des Hertoghs moeder *Marie*, eene vrouw die een mans hert in 't lijf had, kennis krijgende van dit verdrag met den Keyfer, van enkel verdriet en droeffenis wt de wereld verhuysd. De oorzaak, waerom *Willem*, het zwaerd en syn voorighen moed zoo schielyken af-legghende, zulk eene schaemele vrede heeft op zich genoomen, zoude geweest zijn, vermits door eenighe vernaemde Heeren (welke het voordeel van de gemeene zaak meer aenzaghen dan des Hertoghs cyghen baet) de aensienlijxte land-zaeten te vooren waren omgezet en in-genoomen, die rond wt om vrede riepen, ende vertoonden de Fransse vriendschap niet zoo veel waerd te wesen, dat men daerom den Keyfer behoefde te vertoonnen, ende de landen in een bloed-bad en 't wterfte verderf te stellen: eensdeels ook, om dat de Frans-man (terwijl de Keyfer met eene geweldighe maght de landschap over-trock) in Lutzenburgh befigh zijnde, sijn by-ftand om de ver-gelegenheyd van plaetsen ofte al te laet by braght, ofte door de iaghtigheyd en wonderen spoed des Keyfers verkloekt was. Ook wil men zegghen, dat de Burgoensse aen etlijke van *Willems* Raeden de ooghen hadden wt-gesteeken; die daerom den Vorst steeds aen'toor relden, om het hoofd in denschoot te legghen ende des Keyfers vervaerlyk geweld, 't welk hen doch niet moeghelyk en was met de wapenen te stuyten ofte te breeken, door spoedighe gebuyghsaemheid en berouw af te keeren; dat de Vorst naderhand sich beter bedaert hebbende, ende in 't binnenste van sijn hert gestoord zijnde op dese quaede Raed-gevers als mede op syne eyghe licht-geloovigheid en slauwhertigheid, zommighe hier van in eene onstuymigheid van zinnen op de groote zael van 't Cleeffse Hof † zoude hebben laeten afhouden: ende dat de vrienden en nakoemelingen van dese Heeren, op de plaetz daer een yeder was gericht, de naemen met een mes op de estrieken hebben wtgesneeden, waer van de lid-teykens noch op desen dagh overigh zyn; om daer mede hun hert-zeer te kennen te geeven; ende te gelijk den Vorst syne straffigheid te verwyten. Immers was het voor *Willem*, die tot nu toe, als een voedster-kind van 't geluck, vol van eeren en weelden had geleest, een hard gelach en grouwelijk verlies, sich op eenen tijd ende door eenen stoot van syne moeder, van sijne bruyd, ende van zoo een dierbaer iuweel, als daer is de ervenis van Gelder-land en Zutveen, beroofd te sien; ende aen d'andere zijd in hem geene mindere bloodheid, dat hy, sijne heyr-kraght noch volkoemen ende die van den Franssen Koningh zoo dicht by de hand zynde, zonder slag te waeghen ofte het rappier wt te trecken, zich zelven gingh zetten wt eene landschap, welke hy als sijn ooggh-appel hadde bemint en waer-ghenoomen, ende daer voor eenighe iaeren langh gestreeden als een tyger voor sijne ionghens.

33. Na dat dan Vorst *Willem*, volgens het vredes-besteck, in syne landen van Gulich weder was hersteld, heeft hy voort daer na met de Staeten en Steden van Gelder in 't byzonder gehandelt, ende voor den Keyfer in 't by-zijn van de Vry-heeren, Ridderfchapen Steden-gezanten,

te weten wt den naem van *Grave Ioust van Bronkhorst*, *Barend van Vorden*, Richter tot *Borkeloe*, ende *Ian Larthem*: van weghen *Ostrald Grave van den Beygh*, *Barend van Hacfort*, Land-Drossaet van 's *Heerenbergh*, als Banderheeren: van weghen de Ridderfchap des vierdeels van *Nymeghen*, *Ian van Rossum* Heer te *Broek-huyzen*, *Marten van Rossum* Heer van *Poderoyen*, *Maerschalk*, *Herman van Bonenborgh* geseyd *Honsteyn* Burgh-Graeve van *Nymegen*, *Diderick van Wely* Ampt-man van de *Over-Betouw*, *Henrick de Ruyter* Ampt-man van de *Bomel* en *Thieler-weerden*, *Walter van Baex*, *Ian de Kock*, *Buyt-meester*, *Diderick van Beest*, *Ioost Piek*, ende *Koenraed Twijfel*: wt het geweste van *Ruermond*, *Diderick van der Lip* anders *Hoer*, Heer van *Aefferden*, *Ian van Wytenborst* Heer te *Hort* Ampt-man des landfchaps *Kessel*, *Alard van Goer*, *Reyner van Vlatten*, *Marten van Boegel* Heer te *Oyen*: wt het Graefschap van *Zutveen* *Willem van Baer* en *Sweer van Voorst*: wt het vier-deel van *Arnhem*, *Seger* en *Joseph van Arnhem*, *Willem van Scherpenzeel* Drost van *Velouwen*, *Reyner van Apeldoorn*, *Steven van Rutenborgh*, *Adolf Bentink*, *Rodolf van Lennep*, *Ian Momme* Richter van *Arnhem*, *Vijt van Munster*, ende *Henrick van Essen*. Van weghen de *Stad Nymeghen* Meester *Iacob Canis* Burghemeester, *Christoffel van Weze*, *Ian van Zeller* Reyner zoon, *Pauwel Iohans*, *Henrick Kellener*, *I. van Zeller*, Meester *Peter Huest*, ende Meester *Henrick Poeyn* Stads-schryver: wt de *Stad Thiel*, *Ian van Steen-buys*, *Peter van Roever* Burghemeester, *Ian van den Steen-buys* de ionghe, *Wynand Pauwelfsen*, ende *Marten Koningen*: wt den naem der *Stad Boemel*, *Andries Geeraerts*, *Iacob Roelofs ter Hey*, *Maes Ianssen*, *Adriaen van der Oever*. Wt de *Stad Zutveen*, *Ian Voorthuysen* Burghemeester, *Orho Key*, *Iacob van Essen* Stad-schryver, *Iurriaen Wirtinkhof*, ende *Goert Zitter*: Wt *Doesburgh*, *Sander Quelionk*, en *Daem Schaep*: wt de *Stad van Arnhem*, *Henrick van Poeltwijk*, *Willem Hinkert*, *Willem van Eyl*, *Claes Wynthges*, *Willem Baymans*, *Thomas van Bommel*, *Gysbert van der Hoeve*, en *Engelbert van der Borgh* Stads-schryver: van weghen *Harderwijk* *Walter Richters*, *Geeraert van Brenen*, ende *Ian Voet*: wt *Elburgh*, *Geeraert van Holte*, *Ian van Wijnberghen*: wt *Hattem*, *Arthus van Aller*: wt de *Stad Wageninghen*, *Sweer van Brakel* Richter, haer alle van den eed aen hem gedaen ontslaeghen: ende sy hem wederom vry gesproken van alle beloften en toe-seggingen ten opsichte van haer geschied. Hoe zeer de mom in desen handel zy gespeeld, ende hoe dit goede nacht zegghen niet zonder suchten en traenende oogen zy toe-gegaen; kan hier wt gespeurd worden; dat noch onjanx, wanneer de krygh tusschen *Willem* enden Keyfer met hunne toetanders in strenghen voortgangh stond, ende de *Over-Yffelse* met de *Gelderse*, wegen een stille-zaet, daghelijxe by-een-komsten binnen *Zutveen* hielden; *Ian van Rossem* en veele van syne land-zaeten sich hadden beroemt; dat sy, al eer onder *Burgondien* te duyken, sich † liever in hunne deuren tot worghens toe wilden laeten hanghen. Waer wt hunne benyders rechte-voort stof naemen van met dese groot-spreekers te droelen, ende daer van

† Ex relatu Herm. Casaris Decani Clivensis.

† Ex adversariis Ernesti Wittenij.

1543. iaer-rijmtiens † en andere kluchten wt te stroyen. Maer wie kan sich teghens hoogher geweld, en voor al teghen het nood-lot te weer stellen? 't welk voor had eene andere rolle te speelen, ende door desen over-gangh niet alleen *Willems* hooghmoed te breydelen, maer ook het Vorstendom van Gelder schier ofte morghen het eerste lid te maeken van de seven vrye landschapen, die 't hants in rijkdom, in menichte van geleerde luyden, in wtheymsen koophandel en alle burgerlijkheid menigh Koninghrijk over-steygheren en beschaemen.

34. Dese quytingh alzo aen weder-zyden beschickt zijnde, hebben de Vry-heeren, Ridderen en Steden den Keyser en syne erven verklaert voor waeren en wetlijken erf-Heer der landen van Gelder en Zutveen, ende aen de zelve, trouw gehoorfaemheid en ontfagh als onderzaeten beloofst: gelijk de Keyser wederom voor hem en synen nazaten heeft toe-geseght ende geswooren, ofte van synen 't wegen de Prins van Oranje dat hy ze een genadigh Vorst wilde wesen, ende haer by de oude vrydommen en keuren altoos beschermen: alles na den inhoud der voorwaerden, van de Bander-heeren, Ridderfchap ende Steden hen voorgehouden, om die te bevestigen, gelijk hy ook dede met syn hand en zeghel: De Keyser, als Hertogh van Gelder en Grave van Zutveen, oprechte erfgenaem en Heer der vordreyder landen, betuyghende zulk de beleeninghen al over langh van 't Roomfse Rijk aen synen voor-ouderen verleend, neemt alle Vry-heeren Ridderen en Steden der voornoemder landen, als rechtmatighe onderzaeten, in syne onderdaenigheid: beloovende haer te handelen, als 't een deughend en God-vreesend Vorst toe-staet, ende schenkt met een genaede aen allen ende een yeghelijk van alle zulke misdad, waer door sy hem als Keyser, ofte anders als Heer en erfgenaem van Gelderland, in eenighe wijze moghten hebben vertoornt. In de zelve hoedanigheid zoude hy sterken, ende aen de landen in 't geheel laeten hare keuren en gerechtigheden, ende alle zoo geestlijke als weerdlijke stants-luyden hand-haeven by de vryheeden, rechten, zegelen en brieven, hem van den Roomfsten Keyseren ofte Koninghen, Vorsten, Heeren, ende Vrouwen, 't eenighertijd gegeeven, gelijk voor desen de andere Vorsten in den aenvangh van hun bewind hadden gedaen, ende alles te doen ende wt te voeren, dat een goed Vorst magh doen ten besten van syne landen. De Keyser zoude alle vlijt aenwenden tot weghneeminghe ofte verghelijkinghe van de mis-verftanden, zwaerigheden en onheylen, hanghende tusschen de Ban-

der-heeren, Ridderen, Steden, ende onderzaeten, tenaensien van de luyden zelve ofte van haere gemeeynten: op dat sy tot welvaert van den Keyser alle te vreedigher onder een moghten leeven. Deleen-land-ende Schouten-gerichten zouden mede in raek en daek gehouden worden, ende een yeder het syne door gerechtelijke wegen in-vorderen. Ende vermits de Keyser door Gods genade veele Rijken, Vorstendommen en landen bezat, zoo dat hy steeds in dit Hertoghdom en Graeffchap niet en konde verblyven; hierom zoude hy over de landen stellen zoodanighe Stad-houders, dien de tael en eyghenschap van 't volk wel kundigh waren. Ende want hy voor desen tijd den Prins van Oranje dit ampt dacht op te draegen, zoude hy den zelve etlike trouwe Raeden doen toe-voegen, die sich op de Geldersse rechten en gewoonten verftonden; ende inde gemelte landen eene Cancellye ofte Hoogen Raed oprichten, al-waer de inzaeten haere zaken zouden moeten vervolgen, ende geene wt-heemfse vierschaeren zoeken, ofte onderdaenigh zijn: dat eyndelijken de Keyser bevestighende gestand doen zoude het hand-vest van Keyser *Henrick*, van 't geene dingh-taelen af te haelen, ende aen 't Keyzerlijke Hof-gericht van Spier te trecken. Insgelijx zoude hy des lands Ampten laten bedienen door bequaeme ende aldaer woonachtighe luyden, die de tael kenden, en hunne bedieninghen in eyghen hoofd waer namen; waer toe de inzaeten de naefte zouden zijn, zoo verre sy wichtigh bevonden wierden.

35. Daer en boven zoude hy gettaeden het recht van † vergeevingh, en alle geestlijke gunsten, zoo onlanx als wel eer aenden inwoonders en hunne voor-ouderen toe-gestaen; ook der selver gebruyk en vruchten den besitteren onbespeerd laeten toe-koemen; als mede toefien, dat door hem ofte sijne Stad-houders de landen met geene onghewone schattinghen ofte lasten verdruckt wierden, maer alleen wtgezet 't geen de Vry-heeren, Ridderen, en Steden eenstemmelijken zouden inwillighen. Daer neffens zoude hy aen sijne erf-Nederlanden geene brieven van * weder-neemingh ofte bezaet tegens de inzaeten ofte inwoonders van 't Vorstendom ofte Graeffchap vergunnen; ten ware aen yemant binnen sijne landen recht wierde geweygherd; wel verstaende dat een yegelijk voor sijn eyghen schuld zoude moeten instaan, ende daer over voor recht moeghen gedaeghd worden, daer sulx na der landen wetten pleegh te geschieden. Sijnen Stad-houder zoude hy mede met ernst belasten, dese hoofd-stucken na te leeven; ende zoo daeryet teghens wierd gedaen ('t welk men geenfins en verhoopte) zulk zouden de onderzaeten den Keyser, ofte (zoo die niet by de hand en was) den opper-Stad-holder moeghen voordraegen, om daer in zulke voorzieninghe te doen, waer aen de inzaeten een genoeghen zouden hebben. Dit verdragh zoude nergens nadeeligh wesen de vryheeden en de keuren der inwoonders van Gelderland ofte Zutveen noch den Steden die van ouds het recht hadden van onder de Hanzee-steeden te verschijnen. Voor 't laefte, zoude de Keyser de Vorstinne, weduwe van Gelder, haer wel eer aengeweefene houwelijx-gift

† *Casus adest. IVLIs rVbeVs CrVor heV fLVIt agrIs.*

I *Conspirator. tardIVs arMa CapIs.*

2.

IVLla dIC eXperta Meas VIres prope DVren, An rapIdo pIsCI CaroLVs esCa fVI.

3.

Grandla Verba LoqVens qVI noLVIt eCCe SICaMber Sponte BrabantIno sVbdltVr Ipse DVCI.

4.

SICCIne, qVa tot beLLa sVLLIt, se GeLrIa trIstIs Dedldle, s paCeM DVX sVperatVs habes?

† *Privilegium de non evocando.*

‡ *Collationes vicariorum, uti vocant.*

* *Brieven van repressalie.*

onbekom-

1543. „ onbekommerd laeten genieten. De Keyfer zou-
 „ de van t'geen voor heen geschreven staet den
 „ Vry-heeren, Ridderen, en Steden behoorlijke
 „ brieven van verzeekingh over-langhen. Ge-
 „ lijk ook de Hertogh van Cleve, wt kraght van
 „ dit verbond, als mede de Banner-heeren ende
 „ gezanten, zoo voor haer selven als voor alle
 „ Steden der landen van Gelder en Zutveen, voor
 „ zoo veel haer zulx aengingh, vast beloofden,
 „ aen den Keyzer, zijn Stad-houder ofte volmaght-
 „ tighers te willen leveren en ontslyten alle Ste-
 „ den, Schantsen, Vestinghen en Sloten, onder
 „ het Vorstendom en Graeffschap behoorende.
 „ Ende om dat alleste bondigher zoude wesen en
 „ eeuwich duyren, heeft men hier van gemaect
 „ drie effen eens luydende hand-vesten: waer van
 „ de twee met des Keyfers hand zijn ondertey-
 „ kend, met sijn groot zeghel bekraghtighd ende
 „ den gezanten gehandreykt: maer de dierde brief
 „ is by de boven-genoemde Geldersse volmaght-
 „ ghers, om ten behoeve van den Keyfer bewaerd
 „ te worden, onder-geschreeven: Van welke de
 „ treffelijxte waren Ian ende Marten van Rossum,
 „ neffens Hontsteyn van wegghen het Nymeghsse
 „ vierdeel: *van der Lip*, wt den naem van de Voogh-
 „ dy van Ruermond, behalven *Wytenborst* en *Goer*:
 „ van *Vorden* ende *Hack-fors* als gemachtighde
 „ vanden Grave van 's Heeren-bergh: *van Voerst*
 „ ende *van Baer*, van wegghen het Graeffschap
 „ Zutveen: *Arnhem*, *Rutenborgh* en *Scherpen-*
 „ *zeel*, van wegghen de *Velouw*, ende alle gemeene
 „ Steden van Gelderland en Zutveen. Aldus
 „ gedaen binnen de hutte vanden Keyfer, in 't
 „ by-zijn van veele Vorsten ende Heeren; in 't
 „ legher voor *Venloë*, op den 12. van de Herfst-
 „ maend des iaers 1543.

36. Op het zelve pasis den Keyfer eene waer-
 schouwingh, in de Fransse tael onder een onbe-
 kend naem geschreeven, in de hand gesteecken,
 begripjende eenighe voorslaeghen en raed-gee-
 vinghen, om de Geldersse in zedigheit ende
 onder sijne gehoorfaemheid te houden, die an-
 dersins om de wel-geleghenheid en eyghenschap van
 haer land ongestaedigh ende tot wederspannighd
 hellende waren: gelijk sy in sestig jaeren her-
 waerts onder hunne Vorsten genoegh hadden bewe-
 zen. Waer over het voor al nut en noodigh zoude
 wesen, dat het voorigh besluit tusschen den Key-
 ser ende de landschap op-gericht onwankeligh en in
 sijne volle waerde bleef; zonder oyt eenigh gewagh
 te maeken van 't zelve te verbreeken, ofte immer-
 meer te uppen van haer in te breydelen, ofte te
 stellen onder de Cancellie ofte laegen Raed der Ne-
 derlanden. Hunne koop-luyden en handel-dryvers
 behoorden men ook over al in sijne landen van her-
 waerts over op de beste wijze te bejegenen: ende
 insgelix des landschaps ofte Steden-gezanten in de
 Hoven niet langh op te houden, dan zoo haest als
 't moeghelijk ware met een kort en gunstigh bescheyd
 af te vaerdighen. Daer behalven, vermits de adel
 ende de Steden veeltijds verschilden ende geen een
 lijn en tooghen; moest de Keyfer goede zorg dra-
 ghen, dat hy meest helde aen die zyde ende de sel-
 ve boven hield, welke in trouwhertighd de op-
 perste was, ende waer op hy na sijn dunken best
 hadde te steunen; zoo nochtans, dat de teghen-zyde
 niet t'eenemael en wierd onderdruckt. 't Welk een
 van de wichtighste leer-stucken was, die de Stad-
 houders in 't bysonder hadden te betrachten, te
 weten door hunne bescheydenheid en vlytighen toe-
 sicht zoo veel wt te werken, dat geene van beyden

den moet liet vaeren. Raekende de bezettinghen,
 de zelve behoorden noch een wyl tijds in de Hoofd-
 steden gelaeten te worden, ende met daedelijke be-
 taelingh vergenoeghd: om echter naderhand de on-
 kosten te schouwen ofte te besnoeyen, docht het den
 Raed-geever genoegh, indien men slechts de Burgh-
 ten van *Montfort*, *Wachtendonk* en *Gelder*, neffens
 de Steden *Ruermond* en *Venloë* met volk van
 oorlogh versorghde, ende aen eenighe edelen van
 dien ban zekere vereeringhen ofte diergelijke gun-
 sten toe-leyde; voor al aen zoodanighe, die hee-
 buys van *Burgondien* goede diensten hadden bewee-
 zen. Hy oordeelde mede geraedzaem, dat men, eer
Hensbergh en *Sittard* weder aen 't Vorstendom
 Gulich te leveren, eerst van *Montfort* en *Wachten-*
donk zoude handelen; ende voor al van des Vor-
 stinnes lijf-rocht, welke de vooghdye van *Gelder* be-
 zat, elders te verlegghen, ende haer het Huys te
Middelaer, daer eene vermackelijke wooningh en ook
 gemax genoegh was, ofte een andere plaets aen te
 wijzen: waer mede men dan de bezettingh te *Ven-*
loë zoude konnen bespaeren. Vorders ried hy binnen
 het bovenste Vierdeel, vermits het aen 't gebied van
Colen en *Gulich* aenpaelde, behalven het voet-
 volk, ook etlike ruytery in voor-raed te houden;
 om de wille meest van de snap-haenen, als gewoen
 zijnde de straeten te besetten ende voor den koop-
 luyden onveyligh te maeken.

37. Belanghende het *Betouw-eyland* en 't
 Graeffschap *Zutveen*, en wist hy geene bequaemer
 plaets wt te picken dan *Lobeek* ofte het *Tol-buys*,
 om daer mede, als met sleutelen en breydels van de
 om-loopende stroomen, de aen-komsten en wegghen
 loopende naer *Nymeghen*, *Arnhem*, *Wageninghen*,
Tiel, *Boemel* en elders, toe te sluyten. Soo veel
Zutveen in 't bysonder berof, vond hy, om de na-
 buyrschap van *Westfaelen* en *Munster*, geene nood-
 zaekelijker Vestingh, dan *Bredevoort*: ende op den
Velouw-streek, dan *Wageninghen*, *Hattem* en *Har-*
derwijk: welke Sloten en Steden, hoewel niet groot,
 immers vast en eer te bezetten waren, ende wel ge-
 leeghen om een haestighen inval te doen, ende de
Over-Yffelse, indien sy zich repten, in vrees en
 teughel te houden. Tot verzeekingh van de *Ve-*
louw en was mede niet ondienstigh, in allen ge-
 val eene Stercke binnen *Amersfoort* op te werpen.
 Boven al het voorzeyde achtende hy noodwendigh,
 500. ofte 600. ruyteren wt de inzaeten te werven,
 waer over twee ofte drie wt den adel, ende met nae-
 men *Rossem*, moghten te gebieden hebben: om de
 ridderschap alzo te dienst-willigher ende steeds aen-
 de hand te hebben. Ten ware mede niet quaed, eeni-
 ghe burghers in de vernaemde Steden door bysondere
 vriendschap te verplichten, ende ofte de zelve ofte
 hunne kinderen met weldaeden en Ampten te bege-
 nadighen, na jeders staet en waerdighd; zoo niet
 by huys ende in *Gelderland*, immers in andere en
 nabuyrige gewesten. Sulx diende mede in 't werk
 gesteld ten aensien van de geestlike luyden, ten eyn-
 de sy die het woord doen ende in achtbaerheid zijn
 onder de gemeente, den onderzaeten de schuldige ge-
 hoorzaamheid teghens den Vorst, ende sijne goed-
 aerdighd steeds moghten indrucken. Ten konde
 ook niet schaeden, eenighe verspieters onder duym
 op te houden, die de woorden, werken ende eens
 jeders gespoogh in 't heymelijk gaede sloeghen: dat
 men mede alle, in 't bysonder die des lands Ampten
 betraden, met ernst van hun plicht moest vermoe-
 nen, om recht ende gerechtighd te pleeghen, zon-
 der gunst, aensien en oeghenluykingh van yemand.
 Eyndelyken wilde hy den Vorst van *Cleve* ende *Mar-*
ien

1543. ten van *Roffem* den Keyser aengepreesen hebben; vermits de een om sijne nabuerigheyt en maght, ende d'ander om sijne kryghs-weetenfchap en byfondere ervarenheyt in 't fteuck van legers te voeren, hem ende den landen merkelyk voordeel ofte hinder konden aenbrenghen. Alles verricht zijnde, is *Willem*, gelijk den Rix-Vorften toe-ftaet, na begroetingh van den Keyfer, aen des zelfs taefel te gaff genoodighd. Daerna bracht hy *Roffem* ten voorfchijn, dien hy van fijnen eed vryde, ende veroorlofde om in 's Keyzers dienft te treden; die *Roffem* ook gaerne in genade, ende met fijne bende, als een bedreeven en kloek Veld-heer, in fijne befoldinghe aen-nam. Wt Keyferlijken laft is doen mede de Prins van Oranje *René* met een Schoutaet vertrocken, om de Geldersse en Zutveenaers met een nieuwen eed aen den Keyfer vast te maeken, ende van hen wt den naem fijns meesters in-gehuld te worden, als opperfte Stad-houder. Gelijk eerst tot *Nymeghen* ende vervolghens in de andere Steden is gefchied, al waer hy ten heylighen heeft gefwooren, ende den Burgemeesteren, Schepenen, Raeden ende burgheren toe-gefeght, dat ze de Keyfer als getrouwe onderzaeten by hare oude keuren zoude laeten, ende tegens allen overlaft en leed, als een getrouw en genadigh Vorft, beschutten. Doch binnen *Doesburgh*, *Dotechem*, *Lochem* en *Groentoe* verneem ick dat *Ian van Keppel* Land-Droft van *Zutveen*, als volmaghtiger van *Cbalon*, de huldighe heeft ontfanghen.

38. Hoewel de Keyfer voor heen het gantffe Vorftendom van *Lutzenburgh* den Franssen weder had ontweldicht, wt-genoomen alleen *Yvoix* en *Mommedij*; had nochtans der Franssen Koningh, paffende op de gelegenheid dat de Keyfer de Geldersse en Gulichers beoorloghde, de hoofdstad *Lutzenburgh* op nieuws ingenoomen, ende wter maeten verfterkt. Ende nademael nu 't geheele land, wtgefonderd *Thionville*, hem onderdaenigh was, is hy met fijn soon den Hertogh van *Orleans* weder naer huys gekeerd: wel weetende, dat de Keyfer, fijne dinghen in Gelderland verricht hebbende, de wapens voort teghens hen zoude wenden. Want *Landrechy* bereeds door den Grave van *Reux* belegerd was, by den welken fich *Gonzaga* op desen tijd gingh vermenghen met een deel van 't Keyzerlijke heyr, gevolghd van de swaere ruytery: waer mede *Landrechy* ende daer na *Guiffe* tegelijk zijn beslooten. Maer *Gonzaga*, die de Stad *Guiffe* met fijne ruyters genoegh plaeghde, was gedwonghen van daer op te breeken, ende naer 't legher voor *Landrechy* fich te begeeven, op de aenkomfte van de Fransse troppen wt *Lutzenburgh* onder het beleyd van *Briffac*. Waer over de Henegouwers en hunne nabuyren, die dagelijx van den Franssen aenftoot leeden, den Keyfer ootmoedelijken aen-ginghen: hy wilde, aeler *Vrankrijk* dieper in te trecken, *Landrechy* doch voor al eerst bemaghtighen, ende dien geheelen rack van 't gevaeren de Fransse quellen ontlaffen. De Keyfer, boven al loflijk en noodigh achtende de ontnoomene plaetsen weder te winnen, gaf ze gaerne gehoor: ende om fijne gefondheyt te bezorghen een weynigh ftilhoudende, is onlanx daer na *Landrechy* genaerderd; by fich hebbende 4000. Duytsse, 3000. Spaensse ende ook zoo veele Italiaensse voet-knechten, neffens 6000. Waelen ende 10000. Engelsse: 13000. ruyteren wt allerley

volkeren: de Nederlandfse fchaeren wierden ten minften op 12000. mannegeschat. Andere ftellen ook ontallijke meer Duytsse en Italiaenen. Behalven *Gonzaga* een Italiaenssen Heer was daer mede *Ferdinand* Hertogh van *Alba*, Opper-Hof-meester van den Keyfer, welken ons *Nederland* naderhand beter heeft leeren kennen, ende veele Grooten en Vorften wt *Duytslanden* *Nederland*: alzoo de spraek sterk liep, dat de Koningh van *Vrankrijk* den Keyfer slaghe wilde leveren. Daerna zijn de groote en kleyne ftucken gevoerd voor *Landrechy*, waer binnen wt des Koninx naem de Heer van *Landes* het bevel hadde, ende de wal en bol-werken zonder ophouden beschooten; zoo dat de muyr hier ende daer leelijken gaepde. Nochtans en waeghden fy geen storm, hoopende, dat de belegerde fich by gebreck van voorraed en andere dinghen van zelfs zouden geeven. Want fy in 't begin van den laetsten Herfft-maend tot de wterfte armoede waren vervallen; wanneer de Koningh, alle fijne maght by een zaemelende omtrent *S. Quintin*, fijn legher gingh slaen by het Slot van *Cambresy*, quansuys om te vechten, daer hy echter nergens min op en dachte.

39. De Keyfer t'eenemael ftrijd-gierigh zijnde, liet de Nederlandfse Vorften van *Aerschor* en *Bueren* ende den Enghelfsen *Galop* aenfeegghen, dat fy met hun legher zouden verhuysen ende fich met hem t'samen voeghen; hoewel *Gonzaga* desen raed niet voor goed en keurde. Vermits de Fransse, dit gefchied zijnde, met de hinderbende (door den Grave van *S. Paul* en *Annebout* aengevoerd) ende overvloed van alleetende andere-waeren in de Stad zijn gefloopen, ververffende de oude bezettingh, welke van al het waeken en onghemack bereeds kuym was geworden, met nieuwe soldaeten, ende ftellende de Heeren *Varmen* en *Rochebaron* in stede van den siekelijken ende vermoeyden *Landes*. Daer na zijn 'er tusschen de Fransse en Keyferfse daghelijx veele kleyne kamp-gevechten gehouden; tot dat eyndelijken Koningh *François*, die nu fijn aenflagh had volbraght ende fijn eer genoegh verdedicht, in den na-nacht met fijn leger is op-gekraemd. De Keyferfse des Koninx af-tocht in den dagheraede verneemende, bestonden wt laft des Keyfers, doch laeter als 't wel behoorde, met de lichte ruyterye de after-troppen aente randen. *François* dit fiende, beval des vyands verdeylde maght door de benden van den *Dolfin* aente grypen, van de welke fy in een schielijken aen-val met kleyne moeyten fijn verflaeghen ende rughwaerts gedreeven. Eenighe rekenen dese voorfichtigheyt ende wel beleyden tocht onder de heerlijxte en dapperfte daeden van den Koningh; dit alleenigh laekende, dat hy, na 't ontzetten van *Landrechies*, een gevaerlijk werk aengingh, al te langh aen die plaets vertuckende, ende de gantffe Keyferlijke heyr-kraght bod geevende om hem te overvallen. In 't begin van den winter quam de Keyfer naer *Kamerick*; daer hy fijne lijf-bende in-legherde, vermits die Stad den Franssen niet feer haetighen was; wt zaeke van 't Keyferlijke legher, van 't welk fy groot ongerief klaeghde geleeden te hebben. De Raed opende van ftonden aen voor den Keyfer de poorten, die daer na den burgheren wt mis-vertrouwen een steeuwigh Slot op den neusgingh legghen, aen een verheeven plaets gebouwd, en 't zelve met volk

1543. volk vervullen. 't En verliep niet langh, dat hy *rick*, over langh wt eyghen drift op de Franse vergramd, teghens de aen-staende Lente met eene geweldigh heyr in Vrankrijk zoude wesen; om den Keyser (gelijk wel eer des zelfs groot-vader *Maxmiliaen* in de Nederlandse en Franse onrusten) het oorloghs-pack te helpen verlichten.

Om dat de landen van Gelder en Kleve aen en meestendeels onder een zijn geleeghen, ende beyder-zijdse Vorsten meermaels in gemeenschap van houwelijxe en andere verbonden getreden; willen wy, zoo om de wille van Hertogh *Willem* als tot dienst en ververffingh van de nieuws-gierighe, after dit Deel in voeghen een kort vervolgh van de Cleefse Graven en Hertogen, volgende meest den draed van *Tesmaker* en den Dom-heer *Streithaghen*: waer mede de Leezer zich magh vernoeghen ter tijd toe hy syne volle lust boete met het door-snuffelen van het heerlijk werk, 't vvelk rechtoort in de Hoog-duytsse spraek daer van onder handen ende ten naesten by gereed heeft de hoogh-geleerde Heer *Enich Kerken-dienaer* tot *Wezel*.

GESLACHT-BERT van de GRAVEN VAN KLEVE.

Walter, de laetste van dien ouden stam † Grave van Teisterband; wiens dochter

Beatrix tot een man had *DIDERICK* Vooghd van Cleve, ende daer by eene tweede

Beatrix, welke houwelijk in-gaende met den beruchten *ELIAS GRAIL*, eersten Grave van Cleve, die 734. 's iaers voor syne vrouw is gestorven, ter wereld heeft gebraght

<i>DIDERICK</i> tweeden Grave van Cleve, ende, na dood van sijn moederlijken oud-vader, mede van Teisterband, gestorven in 't iaer 759. hebbende by <i>Ida</i> Gravin van Henegouw geteelt	<i>Govert</i> Grave van Loon.	<i>Koenraed</i> Grave van Hessen.
--	--	--

<i>REYNALD</i> , den drieden Grave van Cleve en Teisterband, die in den iaere 770. stierf, ende by <i>Isabelle</i> ofte <i>Adelbeyd</i> , dochter van den Hertogh van Ardenne en Limburgh, verweckte	<i>Ida</i> Gravin van Kuyk.
--	--------------------------------

LUDOLF, (andere heeten hem *Loon* ofte *Koen*) vierden Grave van Cleve en Teisterb. over-leeden 790. wiens vrouw *Aleyd*, dochter van *Sigebert* Hertogh van Guienne ofte *Languedoc*; moeder wierd van

IAN vijfden Gr. van Cleve en Teist. gestorven in 't iaer 801. die tot eene bed-gezelle had *Constantia*, dochter van *Michael Curopalates*, en by haer twee zoonen

ROBERT zefsten Grave, gestorven in 't iaer 806. zonder by *Garing* ofte *Mecheld* dochter des Hertoghs van *Lotringen* eenighe kinderen te winnen.

BALDUIN ofte *Balderick*, na sijn broeders dood zevenden Grave, gestorven 822. Wt hem ende *Hildegard* dochter van *Lodewijk* Grave van *Geneve* zijn gebooren

† Siervan
de Graven
van Tei-
sterband
& eyndens
het 5. boek.

LODEWYK achtste Grave, die in 't iaer 827. vrouw en kinder-loos af-ftierf. **EVERHARD** na dood sijns broeders negende Grave, gestorven in 't iaer 835. Sijn wijf was *Bertha* dochter van *Lodew.* Hertogh van *Beyeren*, en syne kinderen **Robert** aen wien de vader tot een kindsdeel en leengaf het Graeffchap van *Teisterband*. Syne vrouw *Cunigund*, dochter van den Grave van *Hoey*, was moeder van

LUTGARD tiende Grave, die onder 't getal der Heylighen staet, ende in 't iaer 879. is over-leeden. Syne gemael *Bertha*, dochter van Keyfer *Arnulf*, heeft hem vader gemaect van **Berengaer** Bisschop van *Tul.* **Dirk**, waer van spruyten de Heeren van *Altena*. **Lodewijk**, vader van de vordere Grave van *Teist.* **Robert**, de eerste van de Heeren van *Heufden*.

BALDERICK den tweeden, elfden Grave, gestorven op het iaer 917. Hy wan by *Mechteld* dochter van den Hertogh van *Saxen*. **Rijxfrid** Grave van *Twent*, wiens zoon **Balderick** 15. Bisschop van *Utrecht* het Graeffchap aen de kerk † wegh schonk.

† Van dese sijne gifte en vind ick geen blijkin de *Geschied. van Utrecht*, dan wel dat hy van den Keyseren veele plaetsen en vrybeeden voor de kerk heeft verworven.

ARNOLD twaelfden Grave; wiens vrouw was *Cunigund*, dochter van den Land-grave van *Duringen*. Syne dood word geteld op 't iaer 962. **Mechteld** Gravin van *Loon*. **Agnes**.

BALDERICK de driede, 13. Grave, stierf in 't iaer 1000. ende was gepaerd met *Adela*, dochter van *Wichman* Grave van *Zutphen*, ende weduwe van *Imood* Grave van *Redichem* op de *Velouw*. **Adela** getrouwd met **Godefroy** van *Pont Voogd* vā *Gelder*.

KONRAED 14. Grave stierf in 't iaer 1041. ende had by *Catharine* van *Zeyn* drie zoonen

DIDERICK den tweeden, 15. Grave, gezeyd den *Vliegher*, gestorven ophet iaer 1085. die wt *Agnes*, dochter van *Adolf* van *Salingsleben* eersten Grave van *Schouwenburgh* en *Ritbergh*, heeft na-gelaeten **Koenraed**. **Lambert**.

DIDERICK den drieden, 16. Grave, die in 't iaer 1114. is over-leeden, ende by *Marca* van *Hennenbergh* geene kinderen heeft geteelt. **ARNOLD** den tweeden, na sijns broeders af-sterven 17. Grave, die gestorven is in 't iaer 1162. ende by *Ida* van *Swaben*, dochter van **Koenraed** ende zuster van Keyfer **Frederick** *Yser-baerd*, heeft verweckt

DIDERICK den vierden, 18. Grave, gestorven 1189. Syne vrouw *Adelheyd*, dochter van *Gover* met den *Baerd* Hertogh van *Braband* en *Lotrijk*, heeft gebaert eene dochter *Adelheyd*, getrouwd aen **Dirk** den 7. Grave van *Holland*. **ARNOLD** den drieden, die na sijn broeder wierd 19. Grave, ende in echt leefde met *Adelheyd* (andere noemen ze *Margriet*) dochter van *Floris* den drieden, Grave van *Holland*. Hy stierf op het iaer 1210. **Adelheyd** Gravin van der *Mark*. **Margriet** Gravin van *Are* en *Meer*.

ARNOLD den vierden, 20. Grave, gestorven 1218. Syne bed-genoote was *Catharine*, dochter van *Henrick* Hertogh van *Limburgh*.

DIDERICK de vijfde, 21. Grave, over-leeden in 't iaer 1244.

Mechteld, eenighe dochter en erf-uyterfse vanden Grave van *Dinflaken*, heeft dat Graeffchap aen hem ten houwelijck en ervelijcken onder *Cleve* gebraght. Haer beyder zoon was

DIDERICK de sefte, 22. Grave, gestorven in 't iaer 1261. had tot eene vrouw *Isabelle*, dochter van *Henrick* Hertogh van *Braband*, ende daer by dese kinderen

DIDERICK den zevenden, 23. Grave, die op het iaer 1275. omquam in een strijd. Hy was * tweemaal gehylijkt, eerst met **Dirk** *Luyf* Heer van *Dinflaken*, die twee dochters had, d'ene gepaerd met den Heer van *Dollendorf*, en d'andere met *Geeraert* van *Durby*. **Iutte** getrouwd aen *Walraem* Hertogh van *Limburgh*, ende moeder van *Ermgard* de huysvrouw van *Reynald* van *Gelder*. **Margriet** vrouw van *Otha* den drieden, Grave van *Gelder*.

* Indien dese Tafel niet en lieght, is dees, 't welk een groot wonder schijnt, d' eerst geweest onder alle de Graven van *Cleve* en *Teisterb.* die twee wijven heeft getrouwt.

Walburgh dochter van den Grave van Lutzenburgh, waer wt zijn gebooren

Daer na met *Adelheyd*, dochter van *Henrick van Heynsbergh*, waer mede hy won het Graeffschap Hulkenraed met het halve Graeffschap van Saffenbergh, neffens dese kinderen

DIDERICK de achtste, 24. Grave, gestorven in 't iaer 1305. die insgelijx 2. vrouwe hadde

Elizabeth vrouw vā *Geeraert* Grave van Gulich.

Diderick Grave van Hulkenrade, en Heer vā *Thombergen*, man van *Aleyd*, dochter van *Rudolf van Rifferscheyt* Heer van Milendonk.

Otho Prooft van Gerion tot Colen.

Sigefrid Prooft van Munster.

Reynold Heer van Bergen op Zoom.

Elizabeth getrouwd aen *Willem* Grave van den Bergh.

Margriet vrouw van *Diderick* Grave van Meurs.

De eerste was *Irmgard*, dochter van *Otho* den drien, Grave van Gelder, die moeder wierd van

De anderde *Margriet van Hapsburgh*, dochter van *Everhard*, die broeder was van *Keyser Rudolf*, wt de welke zijn voort-gekoemen

OTHO 25. Grave, gestorvē 1311. Hy verweckte by *Adelheyd*, dochter van *Engelb.* den 2. Grave van der Mark, *Irmgard*, getrouwd aen *Ian van Arkel* den 14. ende by de tweede vrouw *Mechteld van Wernenburgh* geene kinderen.

Irmgard gehylickt aen *Geraert van Parwijs* Grave van Hoorn, ende moeder van *Diderick* en *Ian* Heeren van *Parwijs*, *Kraenenburgh*, *Hoorn*, en *Herlaer*.

DIDERICK de 9e. 26. Grave, gestorvē 1375. Hy heeft by *Margriet*, dochter van *Reynald* Grave van Gelder, gewonnen *Margriet*, die door haere trouw met *Adolf van der Mark* de ervenis van *Cleve* aen 't Huys van der Mark heeft overgezet.

IAN de tweede, 27. Grave, die mede sijn broeder is gevolghd, hebbende by *Mechteld*, dochter van *Reynald* den tweeden, eersten Hertogh van Gelder, geene na-zaeten geteelt. Met hem is op den iaere 1368. af-gestorven de manelyke na-laetenschap van *Elias*, ende 't land van *Cleve* den Graven van der Mark aen-bestorven.

Everhard is in syne kindste iaeren gestorven.

Mechteld was getrouwd met *Henrick* Land-grave van *Hessen*.

Anna met *Godefroy* Grave van *Arentsbergh*.

Agnes aen *Adolf van den Bergh*.

† *Zommige*, die xē blootelijken heeten eene dochter van *Reynald* Grave van Gelder, sehiyenen geen onderscheyd te maeken tusschen *Reynald* den eersten, Grave; en *Reynald* den tweeden, eersten Hertogh.

ADOLF, Munsterse en daer na *Kolense* Bisschop, werpende den muts in de netelen, heeft getrouwt *Margriet*, dochter van *Geeraert van Gulich* Grave van den Bergh, ende, na 't kinde-loos af-sterven van sijn oom *Ian*, niet tegenstaende de voor-wendinghen en wapenen van *Diderick van Hoern* en *Otho van Arkel*, zoo met geweld als met gunst van de in-zaeten sich een wegh gebaent en in 't bezit gestelt van 't Cleeffse Graeffschap; als mede, na dood van beyde syne broeders *Engelbert* en *Diderick*, be-erft het land van der Mark. Hy stierf in 't iaer 1394. after-laetende acht dochters en drie zoonen.

Volghen nu de HERTOIGHEN VAN KLEVE wt het Huys van der Mark.

Margriet getrouwd aen *Albert van Beyer* Grave van *Holland*.

Beatrix (eenige noemenze *Engelberta*) aen *Freder.* Grave van *Meurs*.

Catharine aen den Heer van *Moreberg*; andere willendat sijnmaeghd gestorven zy.

ADOLF 29. Grave van *Cleve*, die int iaer 1417. door *Keyser Sigismund* op den Rijx-dagh te *Constant* met *Amadis* Grave van *Savoye* tot een Hertogh wierd verhoogh. Is gestorven in 't iaer 1448. ende heeft twee vrouwen gehad

Geeraert Grave van der Mark.

Diderick Heer van *Dinflaken*.

Iutte huysvrouw vā *Willem* Hertogh van *Gulich*.

Elizabeth getrouwd met *Reynald* van *Valkenburgh*, en daer na met *Frederick* Palts-grave.

Mijnigen aen *Otho* den Schut-ter Land-grave van *Hessen*.

Wendel aen *Philips* Grave van *Nevers*.

Iohanne Abdisse van de *Clarissen* te *Hoerden*.

Agnes dochter van *Robert* Palts-grave en *Keyser*, die niet en heeft gekraemt.

Marie dochter van *Ian* den Onvertsaeghden Hertogh van *Burgondien*, wt de welke zijn ter wereld gekoemen

IAN tweede Hertogh, gestorven in 't iaer 1481. Hy had tot eene vrouw *Elizabeth* dochter en erve van *Ian* Grave van *Nevers*

Adolf Heer van *Ravestein* Wijnendael. Hy teelde by *Catharine* vā *Portugael Philips*, die by *Françoise* van *Lutzenburgh* geene kinderen over-gaderde.

Margriet getrouwd aen *Willem* van *Beyeren*, daer na aen *Ulrick* Grave van *Wurtenbergh*.

Elizabeth aen *Henrick* Grave van *Swartzenburgh*.

Catharine aen *Arnold* van *Egmond* Hertogh van *Gelder*.

Helene aen *Henrick* den *Vreedzaemen*, Hertogh van *Brunswijk*.

Marie aen *Karel* van *Valoys* Hertogh van *Orleans*.

Agnes aen *Karel* Koningh van *Navarre*.

IAN de tweede, driede Vorst van *Cleve*, gezeyd de *Kinder-maeker* (alzoohy van 63. speel-kinderen vader was) stierf 1521. ende had by *Mecheld*, dochter van *Henrick* Land-grave van *Hessen*

Adolf stierf in 't iaer 1498. zonder lijfs-erven.

Engelbert Hertogh van *Nevers*, daer de Hertoghen van *Nevers* van afdaelen.

Diderick Grave van *Valois*, liet geene kinderen achter.

Philips Opper-Bisschop van *Reims*. *Marie* is vryster gestorven.

IAN den drieden, vierden Hertogh van *Cleve*, achtsten van *Gulich*, zefsten van den *Berghe*, ende 17. Grave van der *Mark*, daer behalven Heer van *Ravensburgh*, *Ravensteyn*, *Gennep*, *Dinslaken*, *Holt*, *Heinsbergh*, *Born*, *Bruggen* en *Blankenbergh*, gestorven in 't iaer 1539. Van syne vrouw *Marie*, eenighe dochter en erfgenaeme van *Willem* Hertogh van *Gulich* en den *Bergh*, heeft hy met by-slaepen gewonnen ende aen *Cleve* vereenight beyde die Vorstendommen, neffens het *Graeffchap* van *Ravensburgh*.

Anne getrouwd met *Philips* de drieden Grave van *Waldeck*. *Adolf* stierf 1525 vryer in *Spanien*.

Sibille vrouw van *Hans* *Frederick* Keur-vorst van *Saxen*.

Anne getrouwd met *Henrick* den achtsten Koningh van *Engeland*: dan wierd om haere onvruchtbaerheyd, ofte eer wi moedwilligheyd, weder verlaeten.

WILLEM Hertogh van *Cleve*, *Gulich*, *Bergh*, Grave van der *Mark* en *Ravensburgh*, is ontslaepen in 't iaer 1592. ende heeft by *Marie* van *Oostenryk* dochter van *Keyser Ferdinand* verweckt

Amelia is vryster verleden.

Marie getrouwd met *Albert* *Frederick* Keur-Vorst van *Brandenburgh*.

Anne aen *Philips* *Lodewijk* *Paltsgrave* van *Nieuburgh*.

Magdaleen aen *Ian* Hertogh van *Zweebrugghen*.

Karel *Frederick* is in syne ieughd te *Romen* gestorven.

Elizabeth stierf nocheen kind zijnde.

Sibille gepaerd met *Karel* van *Oostenryk* *Markgrave* van *Burgouw*.

HANS WILLEM, de laetste van dien stam Hertogh van *Cleve*, had twee vrouwen, *Jacobe* *Mark-gravin* van *Baden*, ende daer na *Antonette* dochter van *Karel* Hertogh van *Lotringen*, dan by geene van beyde kinderen. Hy is gestorven in 't iaer 1609. ende eerst in den iaere 1628. te *Dusseldorp* begraven.

Over de ledighe ervenis zijn'er onder de Vorsten van *Brandenburgh* en *Nieuburgh* doodelijke verschillen en oorloghengereesen, ende eerst in 't iaer 1629. door de *Ho. Moeg. Heeren* Staeten der Vereenighder *Nederlanden* voor den tijd van 25. iaeren te slaepen geleghd; op desen voet, dat middeler-wijl de *Nieuburgher* *Gulich* en *Berghs-land* met *Ravesteyn*, *Winendael* en *Breskes* in *Vlaenderen*; ende de Vorsten van *Brandenburgh* de landen van *Cleve* ender *Mark* met de helfte van *Ravensburgh* zouden bezitten.

Albert *Frederick* man van *Marie* oudste dochter van *Cleve*, was vader van

HANS SIGISMUND. Dees van

IURIEN WILLEM. Wiens zoon is

FREDERICK WILLEM, Keur-Vorst, tegenwoordighe Hertogh van *Cleve*, in echt leevende met *LOUYSE*, dochter van **FREDERICK HENRICK** Prins van *Oranje*.